

Nuorten Etelä-Savo

Etelä-Savon nuorisopoliittinen toimenpideohjelma 2008–2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

Nuorten Etelä-Savo

Etelä-Savon nuorisopoliittinen toimenpideohjelma
2008–2012

Mikkeli 2007

NUORTEN ETELÄ-SAVO
ETELÄ-SAVON NUORISOPOLIITTINEN TOIMENPIDEOHJELMA VUOSILLE 2008–2012

Painosmäärä: 500

Mikkelin ammattikorkeakoulu
D: Vapaamuotoisia julkaisuja 6
Patteristonkatu 2, 50100 Mikkeli • PL 181, 50101 Mikkeli
Puhelin (015) 355 7405, fax (015) 355 6464
ktp.keskus@mikkeli.ammk.fi

Rahoittaja: Euroopan sosiaalirahasto ja Itä-Suomen lääninhallitus

© Tekijät ja Mikkelin ammattikorkeakoulu

Kannen kuvat: Sanna Kuosmanen

ISBN 978-951-588-214-1 (nid.)

ISBN 978-951-588-215-8 (PDF)

ISSN 1458-7629

Ulkoasu ja taitto: Kirsti Pusa

Painopaikka: Oswald Interkopio Oy, Mikkeli, 2007

ESIPUHE

Mikkelistä kuuluu hyvää. Nyt on tulossa nuorisopoliittinen toimenpideohjelma vuosille 2008–2012. Samanaikaisesti on valmistumassa hallituksen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma, joka on nuorisolain edellyttämä laaja asiakirja. Tarvitsemme valtakunnallisen ohjelman, tarvitsemme Etelä-Savon oman ohjelman. Ne ovat yhteen sovitettavissa. Tärkeintä on omatoimisuus. Etelä-Savo tarvitsee oman analyysinsä ja arvion.

Viime vuosien aikana Mikkelin Ammattikorkeakoulun ympärille on kasvanut satavuotisen kansanliikkeen pohjalle yhä vahvistuva nuorisopoliittinen ajattelu - nuoren omatoimisuus yhdistettynä julkisen vallan hyvään nuorisopolitiikkaan. Tämä kehitys ja aktiivisuus verkottuneena on esimerkiksi kelpaavaa maamme alueella ja koko EU:ssa. Saattaa käydä niin, että Mikkeliin ja Etelä-Savon maakuntaan menijöiden määrä kasvaa - opiskelemaan ja asumaan.

Olli Saarela

Opetusministeriön nuorisoyksikön päällikkö

SAATESANAT

Nuorten kouluttautuminen, työllistyminen, alueelle kiinnittyminen ja hyvinvointi ovat ratkaisevassa asemassa Etelä-Savon tulevaisuuden kannalta. Nuorisoikäluokkien koko pienenee Tilastokeskuksen väestöennusteen (2007) mukaan useilla sadoilla nuorilla seuraavan viidentoista vuoden aikana. Myös väestön eläköityminen ja nuorten suuri poismuutto asettaa haasteita osaavan työvoiman saatavuudelle Etelä-Savossa. Maakunta tarvitsee nuorta, osaavaa ja koulutettua työvoimaa.

Etelä-Savon nuorisopoliittisella toimenpideohjelmalla 2008–2012 halutaan tuoda esiin nuorten hyvinvoinnin tila Etelä-Savossa ja toisaalta korostaa nuoruutta ikävaiheena johon liittyy omat erityispiirteensä. Samalla tuodaan myös esiin nuorten ääntä oman elin- ja kasvu ympäristönsä kehittämässä, mikä tulisi huomioida osana maakunnallista päätöksentekoa.

Toimenpideohjelman toteuttamisessa huomioidaan valtakunnallisen lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman (2007) painotukset samoin kuin Itä-Suomen lääninhallituksen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelmatyö. Siinä otetaan huomioon myös Euroopan komission Nuorisopoliittisen valkoisen kirjan (2001) ohjeistukset nuorten elinolojen kehittämiseksi sekä kuulemis- ja vaikuttamistapojen parantamiseksi.

Toimenpideohjelman ensisijaisena tavoitteena on maakunnan nuoria koskevien rakenteiden ja palveluiden kehittäminen kaikilla nuorisotoimialoilla maakunnassa sisältäen julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin organisaatiot ja yhteisöt.

Toimenpideohjelman tavoitteena on:

- 1) Nuorten elinolojen ja nuoruuden erityispiirteiden esille nostaminen ja nuorten edunvalvonta maakunnallisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa, päätöksenteossa ja kehittämistoiminnassa
- 2) Poikkihallinnollisen yhteistyön edistäminen nuorten elinolojen kehittämässä

Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää nuorisönäkökulman laaja-alaista huomioimista yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Se edellyttää myös nuorten omaa aktiivisuutta koko Etelä-Savon maakunnassa. Toimenpideohjelmassa korostetaan myös lähiympäristön merkitystä nuorten elämässä. Se laajentaa nuorten elinolojen kehittämisen näkökulman koskemaan nuorten elämää jo varhaiskasvatuksesta lähtien ja korostaa perheiden tukemista nuorten elämän keskeisimpänä kasvuympäristönä.

Toimenpideohjelman ensimmäisessä luvussa avataan ohjelman taustaa ja tarvetta. Toisessa luvussa kuvataan nuorten elinolojen tilaa Etelä-Savossa yhtäältä tuoreiden tilastojen ja toisaalta *Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa* -hankkeen kartoituksiin pohjautuen. Kolmannessa luvussa esitetään nuorten eriarvoistumisen ehkäisemiseen konkreettisia toimenpide-ehdotuksia kahden hankkeen kartoitus- ja selvitystyössä erottuneen osa-alueen välityksellä: nuorten päihteiden käytön ehkäisy sekä nuorten kuulemisen ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen.

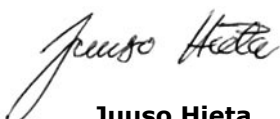
Ohjelman toteutumista seurataan asiantuntijaryhmässä, johon nimetään jäsenet maakunnan julkisen, yksityisen sekä kolmannen sektorin organisaatioista vuoden 2008 alussa.

Toimenpideohjelma pohjautuu *Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa* -hankkeen aikana maakunnan nuorisotalon julkisen ja kolmannen sektorin toimijoilta, nuorilta ja heidän vanhemmiltaan kerättyyn kysely- ja haastatteluaineistoon sekä asiantuntija- ja nuorten foorumeiden kannanottoihin (liite 1). Nuorisopoliittisen toimenpideohjelman laatiminen on toteutettu poikkihallinnollisena ja osallistavana prosessina, jossa maakunnan nuorilla on ollut aktiivinen rooli.

Kirjoittajat

Olemme laatineet ja toimittaneet toimenpideohjelman toimiessamme Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen projektisuunnittelijoina vuoden 2007 aikana Mikkelin ammattikorkeakoululla. Toimenpideohjelman laadintaan ovat myös osallistuneet projektiasiantuntijoina tutkijayliopettaja Katja Komonen Mikkelin ammattikorkeakoulusta, Sivistysliitto Kansalaisfoorumin pääsihteeri Aaro Harju, Kuopion yliopiston nuorisokasvatuksen maisteriohjelman tutkimusprofessori Helena Helve, kansalaistoiminnan ja nuorisotyön lehtori Sari Miettinen sekä hoitotyön lehtori Riitta-Liisa Jukarainen Mikkelin ammattikorkeakoulusta.

Mikkelissä 28.11.2007

Juuso Hieta

projektisuunnittelija, Mikkelin ammattikorkeakoulu

Sanna Kuosmanen

projektisuunnittelija, Mikkelin ammattikorkeakoulu

SISÄLLYS

1 TOIMENPIDEOHJELMAN TAUSTA JA TARVE.....	7
1.1 Nuorten elinolojen kehittäminen yhteiskunnallisena haasteena.....	7
1.2 Nuorisopoliittisen ohjelmatyön eteneminen Etelä-Savossa.....	7
2 NUORTEN ELINOLOT ETELÄ-SAVOSSA.....	9
2.1 Etelä-Savo maakuntana.....	9
2.2 Nuorten elinolot.....	11
2.3 Nuorten kuuleminen ja vaikuttamismahdollisuudet.....	14
2.4 Nuorten elinolojen edistäminen.....	15
3 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET.....	17
3.1 Nuorten päihteiden käytön ehkäisy.....	17
3.2 Nuorten kuulemisen ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen.....	23
4 TOIMENPIDEOHJELMAN TOTEUTTAMINEN.....	31
KIRJALLISUUS.....	32

LIITTEET

- Liite 1
Toimenpideohjelman laatimisprosessi
- Liite 2a
Nuoria koskevien asioiden määrittelymatriisi
- Liite 2b
Matriisin apukysymykset
- Liite 3
Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen ohjausryhmä ja hankehenkilöstö

Kuvat: Sanna Kuosmanen, Maija Ryökäs ja Mirja Muhonen

1 TOIMENPIDEOHJELMAN TAUSTA JA TARVE

1.1 Nuorten elinolojen kehittäminen yhteiskunnallisena haasteena

Nuorten elinoloihin liittyvät kysymykset ovat 2000-luvulla korostuneet Euroopan unionin nuorisopolitiikassa. Keskustelunavauksena voidaan pitää vuonna 2001 julkistettua Euroopan komission *Nuorisopoliittista valkoista kirjaa*, joka asetti EU:n tehtäväksi kokonaisvaltaisen nuorisopolitiikan luomisen. Myös kansallisesti on havaittavissa nuorisokysymysten aktivoitumista. Keskustelun taustalla korostuu usein väestön ikääntymisen ja huoltosuhteissa tapahtuneiden muutosten merkitys tulevan työvoiman saatavuudelle. Vuoteen 2025 mennessä yli 65-vuotiaita suomalaisia on noin puolet enemmän kuin tänään. Samaan aikaan nuoret ikäluokat pienevät ja alueelliset erot ovat huomattavia. Valtakunnallisesti nuorten ikäluokka (16–21) pysyy nykytasollaan vuoteen 2012, jolloin koko maan mittakaavassa ikäluokka alkaa tasaisesti pienentyä. Kuitenkin esimerkiksi Etelä-Savossa ikäluokka pienenee vuoteen 2012 jo noin 10 prosenttia. Peruskoulun päättävään ikäluokkaan kuului vuonna 2005 yhteensä 2045 nuorta. Vuoden 2006 jälkeen kyseinen ikäluokka alkaa pienentyä ja vuonna 2013 siihen kuuluu näillä näkymin enää noin 1650 nuorta.

Keskusteluissa on korostunut myös huoli nuorten syrjäytymisestä. Tällä hetkellä kuva suomalaisnuorten hyvinvoinnista on kaksijakoinen. Vaikka nuorten enemmistön hyvinvointi näyttää 2000-luvun alusta kehittyneen suotuisasti, hyvinvointi on polarisoitunut. Tarkasteltaessa marginaaleja pahoinvoinnin mittareilla voidaan todeta, että esimerkiksi terveyttä kuvaavien muuttujien avulla tarkasteltu kehitys on ollut heikoimmista perhe- ja kasvuoloissa kasvavilla epäsuotuisaa.

Syrjäytymisen yksilön elämäkululle aiheuttamien inhimillisten kärsimysten ohella sillä on kansantaloudellisia merkityksiä. Valtiontalouden tarkastusviraston vuoden 2007 kertomuksessa on laskettu syrjäytymiselle hintaa. Yhteiskunnalle nuorten syrjäytymisestä aiheutuvat taloudelliset seuraukset näyttävät lähinnä menetettyinä tuotannon tekijöinä ja lisääntyvänä kustannusrasitteena. Jos syrjäytyminen kestää koko odotettavissa olevan työiän, noin 40 vuotta, on yhdestä syrjäytyneestä aiheutuva nykyarvoksi laskettu kansantulon menetyks noin 700 000 euroa. Julkisen talouden vastaava menetyks on noin 430 000 euroa. Laskelma osoittaa, että syrjäytymisen kustannukset ovat huomattavat. Se osoittaa myös suuren osan kustannuksista muodostuvan siitä, että syrjäytyneen panos työelämässä jää yhteiskunnalta saamatta.

Lasten ja nuorten hyvinvointi on nostettu keskeiseksi teemaksi pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa, jossa hallitus sitoutuu vähentämään lasten, nuorten ja perheiden pahoinvointia ja syrjäytymiskehitystä. Konkreettisia toimenpiteitä

tullaan toteuttamaan *lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman* sekä *terveyden edistämisen politiikkaohjelman* kautta. Syrjäytymisen vähentäminen ja terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen nostetaan myös *Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämissuunnitelman 2008–2011* tavoitteiksi. Lapsuuden ja sitä kautta perheiden tukeminen esiintyvät samoin *Hyvinvointi 2015 -ohjelman* keskeisinä strategisina tavoitteina.

Nuorten elinolojen parantaminen on keskeinen osa maaliskuussa 2006 voimaan tulleen *Nuorisolain* (72/2006) määrittelemää nuorisopolitiikan tehtäväkenttää. Laki määrittelee nuorisotyön- ja politiikan tehtäväksi nuorten elinolojen parantamisen ja kansalaistoiminnan edistämisen. Lain 4 §:n mukaisesti valtioneuvosto hyväksyy joka neljäs vuosi lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman. Kehittämissuunnitelma sisältää valtakunnalliset lapsi- ja nuorisopoliittiset tavoitteet sekä läänien ja kuntien vastaavan ohjelmatyön yleiset periaatteet, jotka liittyvät koulutukseen, työllisyyteen, toimeentuloon, terveyteen, asumiseen, yrittäjyyteen, aktiiviseen kansalaisuuteen ja sosiaaliseen vahvistamiseen sekä muihin lapsia ja nuoria koskeviin ajankohtaisiin asioihin.

1.2 Nuorisopoliittisen ohjelmatyön eteneminen Etelä-Savossa

Ensimmäinen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelma hyväksyttiin vuoden 2007 lopussa. Valtakunnallisen ohjelmatyön rinnalla Itä-Suomen läänissä on aktiivisesti tehty paikallista ohjelmatyötä, jonka tavoitteena on ollut sovittaa valtakunnallisen ohjelman tavoitteita itäsuomalaiseen toimintaympäristöön huomioiden sen ominaispiirteet. Itä-Suomen lääninhallitus käynnisti läänikohtaisen ohjelmatyön vuoden 2007 alussa. Tämän ohjelmatyön tavoitteena on muokata valtakunnallisesta ohjelmasta Itä-Suomen lääniä koskeva käytännöllinen sovellus, jossa esitellään palvelujen kehittämisen haasteet ja toimintalinjat Itä-Suomessa, edistetään yhteistyötä eri toimijoiden kesken sekä suunnataan tulevia kehittämishankkeita. Läänikohtainen kehittämissuunnitelma tehdään vuosille 2008–2011.

Etelä-Savon maakunnassa käynnistettiin vuoden 2007 alussa *Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa* -hanke (ks. myös liite 3), jonka tavoitteena on ollut nuorisopoliittisen ohjelman laatiminen maakuntaan. Maakunnallisen ohjelmatyön tarve nousee kahdesta tekijästä. Etelä-Savoon liittyy ensinnäkin sellaisia alueellisia erityispiirteitä, joihin nuorten elinolojen kehittämisessä tulee erityisesti kiinnittää huomiota. Vaikka nuorten elinoloihin vaikuttavat tekijät ovat osaltaan globaaleja, osaltaan alueelliset ja paikalliset tekijät avaavat mahdollisuuksia ja asettavat reunaehdot nuorten hyvinvoinnille. Aluepolitiikan näkökulmasta Etelä-Savon hyvinvointia

ja nuorten osallistumista heikentävät tällä hetkellä erilaiset rakenteelliset ongelmat kuten väestön ikääntyminen, alhainen koulutustaso, työttömyys ja erityisesti nuorten poismuutto. Väestökehitys asettaa Etelä-Savon uusien haasteiden eteen ja nuorten ikäluokkien alueelle kiinnittyminen on ratkaisevasa asemassa maakunnan tulevaisuuden kannalta. Myös *Etelä-Savon maakuntaohjelman 2007–2010* mukaan nuorten ja opiskelijoiden maakuntaan sitoutumisella vahvistetaan osaavan työvoiman saatavuutta ja maakunnan elinvoimaisuutta.

Edellä kuvatun kehityksen valossa lapset ja nuoret nähdään entistä vahvemmin maakunnassa *alueen elinvoimaisuuden kannalta strategisena avainjoukkona*. Alueella on kuitenkin edelleen luotava edellytyksiä, joiden avulla mahdollisimman moni nuori jokaisesta ikäluokasta selviytyy ja on valmis työelämään.

Toisena ja vielä merkittävämpänä haasteena nuorisopoliittisen ohjelmatyön käynnistymiselle on ollut pitkän aikajänteen kehityssuunnitelmien puuttuminen vastuunjakoineen Etelä-Savon maakunnan alueelta. Maakunnan viranomaiset, oppilaitokset ja kolmas sektori ovat tehneet nuorten elinolojen kehittämiseen liittyvää työtä osaltaan toisistaan tietämättä, sektorikohtaisesti ja vailla toimenpiteiden yhteiskoordinaointia. Nuorten elinolojen kehittäminen edellyttää kuitenkin pitkäjänteistä työtä, jossa yhdistyvät eri hallintokuntien kasvatukselliset ja koulutukselliset toimenpiteet nuorten hyvinvoinnin lisäämiseen.

Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen tarkoituksena on ollut kartoittaa nuorten elinolojen tilaa ja laatia sen pohjalta ehdotus Etelä-Savon nuorisopoliittiseksi toimenpideohjelmaksi 2008–2012. Elinoloilla on ohjelmatyössä tarkoitettu sekä materiaalisia elinoloja (koulutus, työmarkkinat, perheellistyminen, asuminen, muuttoliike) että hyvinvointia kuvaavia elinoloja (terveys, osallisuus/syrjäytyminen). Nuorten elinolojen kehittämiseen on sisällytetty myös nuorten osallistumismahdollisuudet ja *aktiivinen kansalaisuus*. Tämä tarkoittaa nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa aktiivisesti erilaisilla foorumeilla lähiyhteisössään. Aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi tulee etsiä keinoja osallistumisen esteiden poistamiseen sekä kehittää perinteisiä ja uusia kansalaisvaikuttamisen kanavia niin, että ne tukevat nuorten kansalaisten täyttä osallistumista yhteisöjen ja yhteiskunnan toimintaan.

Ohjelmatyön ensimmäisessä vaiheessa haettiin kyselyin ja haastatteluin vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisiin elinolosuhteiden kysymyksiin tulee maakunnassa kiinnittää lähivuosina huomiota? Minkälaisiin asioihin hallintokuntien välistä yhteistyötä tarvitaan? Mitkä ovat maakunnan nuorten elämän ongelma-alueet, joihin tulisi nuorisopoliittisella ohjauksella puuttua? Mitkä ovat ne vahvuudet, joille toimintaa tulisi rakentaa? Miten nuorten kuuleminen ja osallistuminen omia elinolojaan koskevaan päätöksentekoon varmistetaan?

Kyselyjen ja haastattelujen perusteella suuri osa etäsavolaisista nuorista voi hyvin. Nuorisolan toimijoiden mukaan maakunnassa on kuitenkin haavoittavissa nuorten eriarvoistumiskehityksen lisääntymistä. Tämä näkyy muun muassa siinä, että monet nuoret voivat hyvin ja osaavat hyödyntää yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä. Osa nuorista leimaa kuitenkin lisääntyvä passiivisuus, välinpitämättömyys ja kiinnostuksen puute yhteiskunnallisia asioita ja vaikuttamista kohtaan. Vaikuttamisvalmiuksien ja -mahdollisuuksien lisäksi nuorten *eriarvoistumista* on toimijoiden mukaan havaittavissa myös terveystottumuksien suhteen, erityisesti suhteessa *päihteiden käyttöön*. Samalla kun täysin raittiiden nuorten osuus on kasvanut, kasautuu lisääntyvä alkoholin käyttö ja siihen liittyvät ongelmat osalle nuorista. Myös perheiden erilaistuminen asettaa nuoret eriarvoiseen asemaan.

Kartoitus- ja selvitysosuuden jälkeen toimenpideohjelman kantavaksi teemaksi nostettiin eriarvoistumisen ehkäiseminen. Sitä tullaan kartoituksen antamien tietojen perusteella tarkastelemaan suhteessa nuorten päihteidenkäyttöön sekä nuorten kuulemiseen ja vaikuttamiseen. Syksyllä 2007 järjestetyissä asiantuntijafoorumeissa ja nuorten foorumeissa täsmennettiin näiden kahden teeman ympärille konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Asiantuntijafoorumit järjestettiin Mikkelissä ja nuorten foorumit järjestettiin Pieksämäellä, Savonlinnassa ja Mikkelissä.

Toimenpideohjelman läpileikkaavana teemana kulkee nuorten eriarvoistumisen estämisen ohella alueellisuuden näkökulma. Syrjäytymistä vähennetään tehokkaimmin ottamalla ehkäisevä näkökulma ensisijaiseksi toimintamalliksi. Tämä edellyttää myös lasten ja perheiden huomioimista erilaisten nuorten kohderyhmien ohella: edellytykset terveelle ja hyvinvoivalle nuoruudelle luodaan jo varhain lapsuudessa, jolloin perheen merkitys kasvun ja kehityksen kannalta on kaikkein keskeisimmässä roolissa. Nuorten osallisuus rakentuu vahvasti suhteessa alueeseen, sillä asuinpaikka on perheen, ystäväpiirin ja koulun ohella yksi keskeisimmistä yhteisöistä nuoren elämässä. Myös asuinalueen tarjoamat mahdollisuudet määrittävät nuorille suurilta osin alueelle muodostuneen imagon kautta. Tästä syystä on kiinnitettävä laajemmin huomiota myös siihen, minkälainen imago Etelä-Savolla on nuorten asuinpaikkana ja elinympäristönä.

Nyt käsillä oleva *Etelä-Savon nuorisopoliittinen toimenpideohjelma 2008–2012* tulee kokonaisuudessaan antamaan suunnan ja tavoitteet nuorten elinolojen kehittämiseksi maakunnassa. Se tukee Nuorisolan tavoitteita edistämällä nuorten elinolojen poikkihallinnollista kehittämistä sekä nostamalla nuorten osallistumisen ja kuulemisen käytäntöjen kehittämisen tarkastelun keskiöön. Samalla toimenpideohjelma suuntautuu kuitenkin laajemmin edistämään nuorten elinolojen kannalta keskeisten ryhmien – nuorisotoimen, opetus- ja sosiaalitoimen, työvoimaviranomaisten ja kolmannen sektorin yhteistyötä.

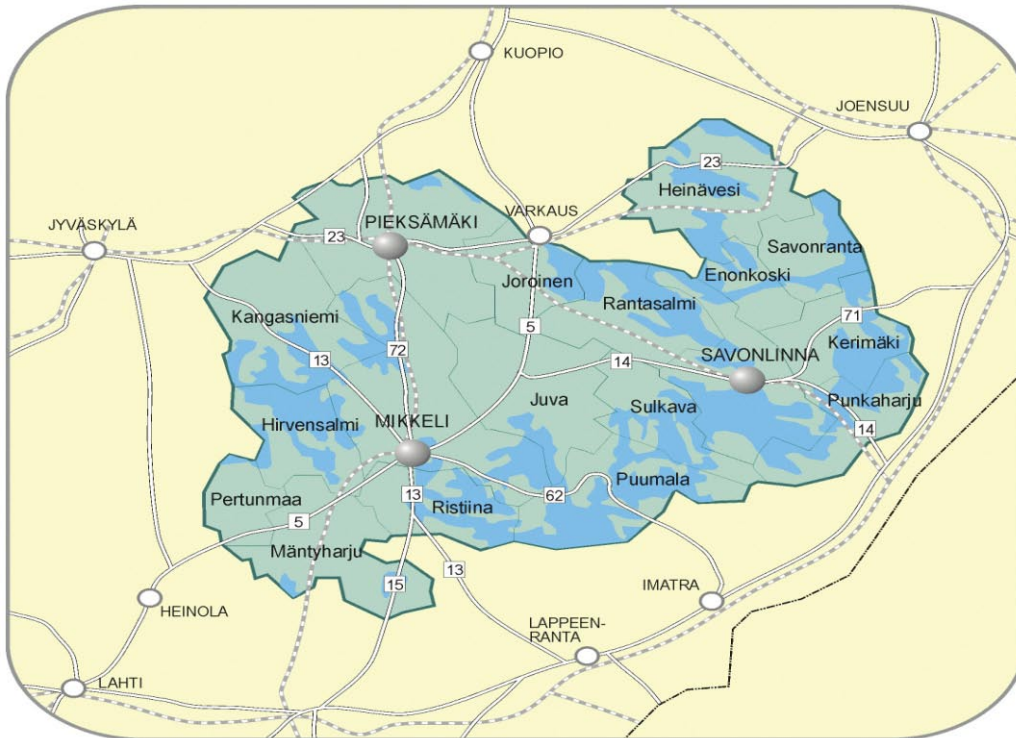
2 NUORTEN ELINOLOT ETELÄ-SAVOSSA

2.1 Etelä-Savo maakuntana

Terveyden ja hyvinvoinnin alueelliset erot ovat Suomessa olleet perinteisesti suuret, mutta nuorten hyvinvoinnissa ei vielä esiinny samanlaisia asuinalueiden tai kaupungin ja maaseudun välisiä eroja kuin aikuisväestöllä. Alueellisuus muovaa kuitenkin nuorten elämää monella tavalla. Asuinalueen mukaisia hyvinvointieroja voi alkaa nuortenkin keskuudessa ilmaantua, mikäli alueellinen eriytyminen jatkuu. Tämän vuoksi on syytä tarkastella Etelä-Savon nuorten elinoloja alueellisesta näkökulmasta.

Etelä-Savossa on nykyään noin 160 000 asukasta, joista valtaosa asuu kolmen keskuksen ympärillä.

Etelä-Savon kunnat ovat väkimmäältään hyvin erilaisia, sillä ne vaihtelevat noin 48 800 asukkaan Mikkelistä noin 1200 asukkaan Savonrantaan. (Etelä-Savon TE-keskus 2007.) Etelä-Savon aluerakenne on historiallisista syistä melko hajautunutta ja väestö on jakautunut alueellisesti melko tasaisesti aina viimeiseen pariin vuosikymmeneen saakka. Tiivistymistä kuntakeskuksiin on kuitenkin selvästi tapahtunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja erityisesti nuoret ovat keskittyneet maakunnan kaupunkikeskuksiin. Maakunnassa on tällä hetkellä 18 kuntaa (kuvio 1), mutta tulevat kuntaliitokset saattavat lähivuosina laskea kuntien määrää muutamalla kunnalla.

Kuvio 1. Etelä-Savon maakunta (Etelä-Savon maakuntaliitto 2007).

Nuorten elinolojen kehittämisen näkökulmasta huomionarvoista on, että maakunnan väestö vähenee jatkuvasti. Tämä aiheuttaa haasteita koko maakunnan kehittämiseksi. Tarkasteltaessa Etelä-Savon väestöä ikäryhmittäin havaitaan, että maakunnan ikärakenteeseen verrattuna. Nuorten ikäryhmien osuus maakunnan väestöstä on Etelä-Savossa suhteessa pienempi kuin koko maassa keskimäärin, samoin on tilanne työikäisen väestön kohdalla. Sen

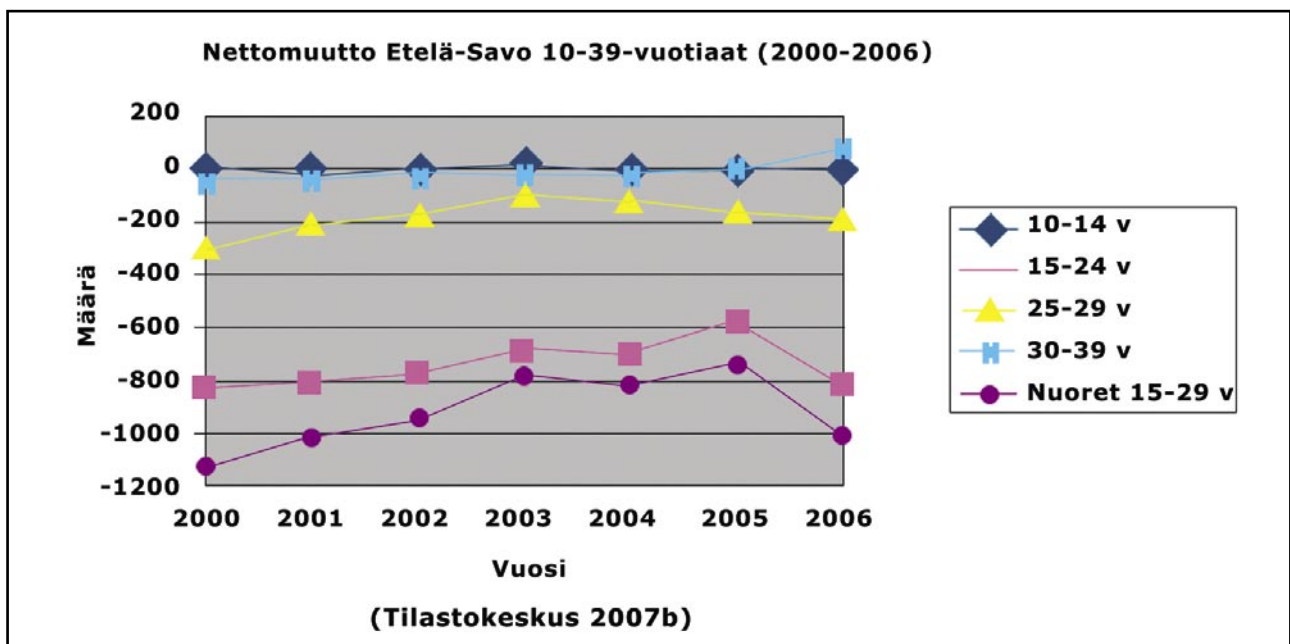
sijaan yli 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikäryhmien osuus väestöstä on maakunnassa suhteessa nuoriin ikäryhmiin huomattavasti suurempi kuin muualla maassa. (Tilastokeskus, TE-keskus.) Väestöennusteiden mukaan Etelä-Savon ongelmana tulee olemaan väestön merkittävä väheneminen alle 59-vuotiaiden ikäryhmissä (Taulukko 1) vuoteen 2030 mennessä. Vähenemä on vielä huomattavasti suurempaa kuin valtakunnassa keskimäärin.

	2006		2030		Muutos %	
	Etelä-Savo	Koko maa	Etelä-Savo	Koko maa	Etelä-Savo	Koko maa
0 – 9 v.	14 482	577 346	12 730	598 551	- 13,8 %	+ 3,5 %
10 – 19 v.	18 833	649 182	14 509	625 328	- 29,8 %	- 3,8 %
20 – 29 v.	15 491	662 971	12 804	620 739	- 21,0 %	- 6,8 %
30 – 39 v.	15 351	652 026	13 790	669 397	- 11,3 %	+2,6 %
40 – 49 v.	22 773	751 322	15 768	694 485	- 44,4 %	- 8,2 %
50 – 59 v.	27 214	802 359	16 301	647 612	- 66,9 %	- 23,9 %
60 – 69 v.	20 730	572 129	21 550	679 475	+ 3,8 %	+ 15,8 %
70 – 79 v.	15 773	388 615	23 495	645 453	+ 32,9 %	+ 39,8 %
80 – 89 v.	7 669	191 927	15 105	427 499	+ 49,2 %	+ 55,1 %
90+	1 176	29 078	2 798	74 643	+ 58 %	+ 61,0 %
yhteensä	159 492	5 276 955	148 850	5 683 182	- 7,1 %	+ 7,1 %

Taulukko 1. Väestö ikäryhmittäin 2006 ja ennuste v. 2030 (Tilastokeskus 2007a).

Työikäiseen väestöön kuuluvien suurten ikäluokkien edustajien eläköityminen lähivuosina asettaa haasteita osaavan työvoiman saatavuudelle koko Etelä-Savossa. Työvoiman tarve tulee seuraavien vuosien aikana olemaan Etelä-Savon maakuntaliiton *Koulutustarjonnan alueelliset tavoitteet Etelä-Savossa vuodelle 2012* -selvityksen mukaan erityisen suurta sosiaali- ja terveysalalla, palvelutyössä ja teollisuu-

dessä. Maakunnassa arvioidaan avautuvan vuoteen 2020 saakka työpaikkoja vuositasolla noin 1400. Nettomuuttotilastot 15–29-vuotiaiden nuorten osalta osoittavat huomattavan suuria muuttotappioita usean vuoden ajalta (kuvio 2). Nuorisoiäluokan pieneneminen ja nuorten poismuutto aiheuttavat maakunnan palvelurakenteen säilymiselle ja työvoiman saatavuudelle merkittäviä haasteita.

Kuvio 2. Nettomuutto Etelä-Savo 10–39-vuotiaat.

Väestön vähenemistä ei pidä nähdä ainoastaan uhkakuvana, sillä Etelä-Savon nuorisoalan toimijoiden mukaan maakunnan pienuutta voidaan pitää myös maakunnan vahvuutena. Pienet kunnat ovat suhteellisen turvallisia ja rauhallisia elinympäristöjä ja Etelä-Savo tarjoaa turvallisen ja perustarpeet huomioivan kasvuympäristön nuorille. Elinympäristön pienuuden etuna on myös nuorten melko hyvä ta voitettavuus ja parempi tunteminen.

2.2 Nuorten elinolot

Koulutus

Koulutus on olennainen ja nuoria lähellä oleva elinolotekijä. Koulutuksella on merkitystä myös nuorten hyvinvointiin ja toisaalta koulutus on tärkeässä asemassa nuorten työllistymisen kannalta. *Tilastokeskuksen koulutustilastojen* mukaan Etelä-Savon alueella peruskoulunsa vuoden 2005 aikana päättäneistä nuorista lukiokoulutukseen sijoittui 52 prosenttia ja toisen asteen ammatilliseen koulutukseen 42 prosenttia

Etelä-Savon alueella toimii yhdeksän ammatillisen toisen asteen yksikkörahoitteen koulutuksen järjestäjää, 19 lukiota, monialainen Mikkelin ammattikorkeakoulu, Diakonia ammattikorkeakoulu, Joensuun yliopiston Savonlinnan kampus sekä Mikkelin yliopistokeskus. Tilastokeskuksen tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijamäärätilaston perusteella Etelä-Savon alueella oli vuonna 2005 peruskoulukoulutuksessa 16 869, lukiokoulutuksessa 3 646, ammatillisessa koulutuksessa 7 344, ammattikorkeakoulukoulutuksessa 4 678 ja yliopistokoulutuksessa 1 397 opiskelijaa.

Etelä-Savossa tyttöjen ja poikien välillä on edelleen eroja koulutukseen sijoittumisessa. Lukioiden opiskelijoista yhä isompi osuus on tyttöjä ja vastaavasti ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista poikia. Sukupuolten välinen ero ammatilliseen koulutukseen sijoittumisessa oli vuonna 2005 Etelä-Savossa suurinta koko Itä-Suomen alueella ja päinvastoin kuin muissa alueen maakunnissa, edellisvuoteen nähden kasvussa. Etelä-Savon lukemat erottuvat selvästi Manner-Suomen vastaavista suuremmalla tyttöjen sijoittumisella lukiokoulutukseen sekä selkeästi pienemmällä tyttöjen osuudella ammatilliseen koulutukseen sijoittuneista. Poikien osalta erot ovat käänteisiä: valtakunnan keskiarvoja suurempi osuus pojista sijoittuu ammatilliseen koulutukseen ja vastaavasti pienempi osuus lukioon. (Peruspalvelujen tila 2006.)

Etelä-Savon maakuntaliiton *koulutustarjonnan alueelliset tavoitteet 2012* -selvityksessä esitetään, että koulutustarjonta on turvattava erityisesti ammatillisella toisella asteella. Näin voidaan varmistaa maakunnan osaavan työvoiman saanti tulevaisuudessa ja peruskoulunsa päättävillä eteläsavolaisilla nuorilla olisi myös mahdollisuus opiskeluun kotiseudullaan. Maakuntaliiton raportin mukaan peruskoulunsa päättäneistä nuorista vuoden 2007 yhteishaussa hieman yli puolet hakeutui ammatilliselle toiselle

asteelle lukiokoulutuksen sijaan. Tämä osoittaa ammatillisen toisen asteen koulutuksen suosion kasvaneen, sillä vuonna 2005 noin 42 prosenttia nuorista hakeutui toisen asteen koulutukseen. Koulutuksellisen tasa-arvon ja maakunnan kehittymisen näkökulmasta katsottuna koulutuksen alueellinen tasapaino edellyttää mahdollisuuksia myös korkeasteen koulutukseen.

Koulutusmahdollisuuksien lisäksi koulussa viihtymisellä ja koulun hyvällä yhteishengellä on yhteyttä nuorten subjektiiviseen hyvinvointiin. Tästä näkökulmasta myönteistä on, että *Kouluterveyskyselyn* (2006) mukaan Etelä-Savon yläluokilla on entistä vähemmän sellaisia oppilaita, jotka eivät pidä lainkaan koulunkäynnistä. Myönteistä kehitystä viime vuosina Etelä-Savossa on ollut myös sellaisten nuorten määrän väheneminen, jotka kokevat koulutyöhön liittyvän työmääränsä liian suureksi.

Etelä-Savon nuorisoalan toimijat sekä nuoret arvioivat maakunnan koulutusmahdollisuuksia kahtalaisesti. Maakunnan suuremmissa kaupungeissa ja kunnissa koulutusmahdollisuudet arvioidaan enimmäkseen hyviksi, mutta pienemmällä paikkakunnilla koulutusmahdollisuudet nähdään usein puutteellisiksi. Erityisesti tiedekorkeakoulun puuttuminen maakunnasta koetaan puutteena. Sen sijaan peruskoulujärjestelmä ja lukiot saavat hyvää palautetta myös pienemmällä paikkakunnilla, joskin joillakin paikkakunnilla koetaan huolta koulujen lakkautuksista ikäluokkien pienentyessä voimakkaasti. Koulutuksen toivotaan myös lisää työelämälähtöisyyttä nuorisoalan toimijoiden keskuudessa.

Ystävät, perhe ja sosiaaliset tukiverkostot

Koulutuksen ja työn ohella nuoren sosiaalisilla verkostoilla on keskeinen merkitys nuoren osallisuuden kokemusten rakentumiselle ja hyvinvoinnille. Tarkasteltaessa elinoloja nuoren oman elämän kautta, nousevat perhe ja perhesuhteet keskeiseksi tekijäksi. Perhemuotoja tarkasteltaessa kaikista Etelä-Savon perhekunnista 37 prosenttia on lapsiperheitä. Lapsiperheistä yksinhuoltajaperheitä on vuoden 2005 tietojen perusteella 18,7 prosenttia. (SOTKANet.) Perhemuotoa tärkeämpänä tekijänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että nuorella on hyvät välit vanhempiensa kanssa. *Kouluterveyskyselyn* (2006) mukaan Etelä-Savon nuorilla on aikaisempaa vähemmän keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa. Hieman vajaa puolet yläluokkalaisista ilmoittaa pystyvänsä keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan usein tai melko usein, pojat hieman useammin kuin tytöt.

Perheen ohella hyvät kaverisuhteet ovat merkittävä tekijä nuoren elämässä. *Kouluterveyskyselyn* (2006) perusteella lähes 90 prosenttia Etelä-Savon peruskoulun yläluokkalaisista ilmoittaa, että heillä on yksi tai useampi läheinen ystävä. Huomattavaa kuitenkin on, että pojat ilmoittavat tyttöjä huomattavasti yleisemmin, että heillä ei ollut lainkaan läheisiä ystäviä. Kaiken kaikkiaan läheisen ystävän puuttuminen yläluokkalaisilla on Etelä-Savossa hieman muuta Itä-Suomea yleisempää. Nuorten ka-

verisuhteisiin liittyy myös maakunnan nuorisoalan toimijoiden kokemus siitä, että nuorten sosiaaliset suhteet ovat siirtymässä enenevässä määrin Internetiin. Ilmiö ei luonnollisesti koske kaikkia nuoria, mutta nuorisoalan toimijoiden havainnon mukaan osalla nuorista sosiaaliset kontaktit keskittyvät lähes ainoastaan verkkoympäristöön muiden sosiaalisten suhteiden jäädessä vähemmälle tai lähes olemattomiksi. Haasteena tässä kehityksessä on nuorten kriittisen media- ja verkkolukutaidon kehittäminen jo lapsesta alkaen sekä se, että nuoret hallitsevat yleensä Internet -tekniikan aikuisia ja vanhempiaan paremmin sekä tutustuvat uusiin ilmiöihin huomattavasti aikuisia varhaisemmassa vaiheessa.

Palvelut, vapaa-aika ja asuminen

Vapaa-aika näyttelee merkittävää osaa nuoren elämässä. Vapaa-aikaan liittyvät myös tiivisti nuorten harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet. Nuoret käyttävät nuoriso-, kulttuuri- ja liikuntapalveluja pääasiallisesti omassa kotikunnassaan ja lähiympäristöissään. Kulttuurin, liikunnan ja harrastuneisuuden vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen voidaan pitää merkittävänä.

Nuorisoalan toimijoiden mukaan Etelä-Savon vahvuutena voidaan pitää kohtuullisen hyviä nuorten harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Erityisesti liikuntamahdollisuuksien monipuolisuus saa kiitosta. Nuorisotilat ovat vastaajien mukaan kohtuullisen hyvät siellä missä tiloja on kyetty pitämään yllä. Huolimatta kohtuullisiksi arvioiduista vapaa-ajanviettomahdollisuuksista, nähdään niiden lisääminen myös huomion arvoisena mahdollisuutena nuorten viihtyvyyden parantamiseksi. Alueen nuorten omat arviot vapaa-ajanviettomahdollisuuksista maakunnassa ovat osin ristiriitaisia. Nuoret toivovat lisää mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja vapaa-ajan viettoon, mutta toisaalta antavat positiivista palautetta jo olemassa olevista liikunta- ja vapaa-ajan palveluista. Yksittäisistä maininnoista selkeimmin esiin nousi yökahvilatoiminta, johon toivottiin lisää mahdollisuuksia monella paikkakunnalla.

Nuoriin liittyvien palvelujen osalta kiittäviä mainintoja nuorisoalan toimijoilta saivat eniten osakseen nuorisotyö sekä ennaltaehkäisevä päihdetyö. Myös työpajatoiminnan koettiin olevan lähes poikkeuksetta hyvää niillä paikkakunnilla, joissa sitä järjestetään. Nuorten arviot palveluista keskittyivät pääsääntöisesti terveydenhuoltopalveluihin, joita arvioitiin lähinnä negatiivisessa valossa. Terveydenhuoltoa kuvailtiin tukkoiseksi, ja vastauksissa tuli esiin vaikeus saada lääkäri- ja mielenterveyspalveluja omalla opiskelupaikkakunnalla. Samansuuntaisesta tilanteesta kertoo *Kouluterveyskysely* (2006), jonka mukaan 30 prosenttia eteläsavolaisista peruskoulun kahdeksas ja yhdeksäsluokkalaisista kokee saavansa huonosti koululääkäriltä apua ongelmiinsa. Terveydenhoitajan osalta vastaava luku on 27 prosenttia.

Palvelujen ja niiden saatavuuden tärkeyttä korostettiin poikkeuksetta kaikilla paikkakunnilla. Hyvät

ja laadukkaat palvelut nähtiin merkittäväksi mahdollisuudeksi niin maakunnan elinvoimaisuuden turvaamisessa kuin nuorten maakuntaan jäämisen tukemisessa.

Osittain maakunnan pienuuden ja alhaisen väestömäärään vuoksi nuorten asumismahdollisuudet koetaan lähes poikkeuksetta hyviksi. Vastaajien mukaan nuorille on tarjolla riittävästi vuokra-asuntoja ja ensiasunto löytyy helposti. Asumismahdollisuudet ovat myös suhteellisen edullisia. Nuorten omat arviot asumismahdollisuuksista olivat kahtalaisia. Vuokra- ja opiskeluasuntojen tasoon toivottiin parannuksia, mutta pääsääntöisesti asuntotilannetta pidettiin hyvänä ja hintatasoa edullisena.

Syrjäytyminen, koulutuksen ulkopuolelle jääminen ja nuorisotyöttömyys

Nuorten hyvinvointia voidaan lähestyä muun muassa syrjäytymisen kautta. Syrjäytyminen määritellään usein ulkoapäin, jolloin jokin instituutio tai toimija, esimerkiksi viranomainen, määrittelee tietyn ryhmän syrjäytyneeksi. Tällöin syrjäytymisen ulottuvuuksina pidetään usein koulutuksellista syrjäytymistä, työmarkkinallista syrjäytymistä, taloudellista syrjäytymistä ja sosiaalista syrjäytymistä. Lisäksi syrjäytymisen kriteerinä pidetään usein yksilön ja yhteiskunnan normijärjestelmien välistä ristiriitaa. Tällainen syrjäytymisen määrittely jättää kuitenkin avoimeksi syrjäytyjän subjektiiviset kokemukset: kaikki koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat eivät välttämättä itse koe olevansa syrjäytyneitä. Kyseessä on prosessi, jossa erilaisten negatiivisten tekijöiden kumuloituva vaikutus saattaa vähitellen johtaa syrjäytymiseen.

Tarkasteltaessa nuorten hyvinvointia syrjäytymisen kautta, voidaan tarkastelun kohteeksi nostaa muun muassa nuorten kouluttautuminen. Vuonna 2005 1,9 prosenttia peruskoulun päättäneistä eteläsavolaisista nuorista (39 nuorta) ei hakenut jatko-opintoihin samana syksynä. Sellaisten nuorten osuus, jotka eivät sijoittuneet välittömästi samana syksynä peruskoulun jälkeisiin jatko-opintoihin, oli kuitenkin selvästi suurempi, 7,2 prosenttia (143 nuorta). Huomionarvoista on, että ylioppilaiden osalta vastaavat luvut ovat peruskoulun päättäneitä selvästi suuremmat. Vuonna 2005 20,3 prosenttia vastavalmistuneista Etelä-Savon ylioppilaista ei hakeutunut jatko-opintoihin ja peräti 53 prosenttia ylioppilaista ei sijoittunut jatko-opintoihin heti ylioppilaaksi tulon jälkeen. (Tilastokeskus.) Etelä-Savon lukemat ovat samansuuntaisia kuin Itä-Suomessa keskimäärin, mutta tästä huolimatta Etelä-Savon maakunnassa oli vuonna 2005 eniten yhteishaussa hakemattomia sekä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneitä nuoria Itä-Suomen alueella.

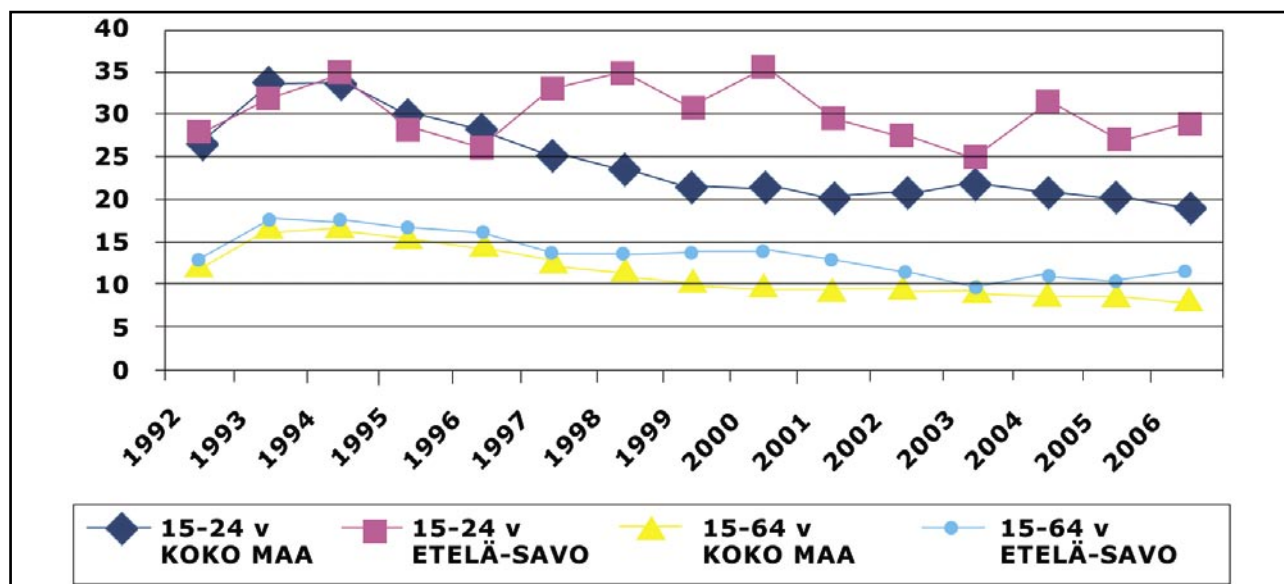
Tilastokeskuksen keskeyttämistilastojen perusteella Etelä-Savossa lukuvuonna 2004–2005 lukiokoulutuksen jätti kesken 4,2 prosenttia ja ammatillisen (nuorille suunnattu) koulutuksen 12,3 prosenttia opiskelijoista. Molemmat lukemat ovat hieman valtakunnallisten keskiarvojen yläpuolella (lukio-

koulutus 3,9 % ja ammatillinen koulutus 10,5 %). Ammattikorkeakoulukoulutuksen osalta keskeyttämisprosentti 8,2 on hivenen valtakunnallisen (8,7 %) keskiarvon alapuolella. Yliopistokoulutuksen keskeyttämisprosentti Etelä-Savossa on 5,9 prosenttia, joka on hieman valtakunnallista (5,4 %) keskiarvoa suurempi.

Siirtymävaihe koulusta työhön on merkityksellinen vaihe nuoren elämässä. Tähän vaiheeseen sisältyy monia mahdollisuuksia, mutta myös syrjäytymisen ja epäonnistumisen riskejä. Menestyksestä siirtymistä työelämään voidaan pitää merkityksellisenä elämänhallintaan, terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Yleisemmällä tasolla työelämän muutokset ovat vaikuttaneet myös nuorten asenteisiin työntekoa kohtaan. Syksyllä 2007 julkaistun *Nuorisobarometrin* mukaan nuorten asenteissa sosiaaliturvaa ja työttömyyttä kohtaan on havaittavissa muutosta. Työttömänä oloa ei enää entiseen tapaan

pidetä pahana asiana, kunhan toimeentulo on turvattu. Työtä pidetään kuitenkin edelleen erittäin tärkeänä toimeentulon lähteenä nuorten keskuudessa. Toisaalta myös käsitys työelämän vaativuudesta on kasvanut *Nuorisobarometrin* mukaan selvästi.

Nuorisotyöttömyysasteen tarkka arvioiminen Etelä-Savossa on haasteellista. Vaikka työttömien nuorten absoluuttinen määrä saadaan lukumääräisesti selville työvoimatoimistojen tilastoista, ei käytössä ole tietoa kaikista työvoimaan kuuluvista nuorista (esim. 15–24-vuotiaat). TE-keskuksen tietojen mukaan nuorten alle 25-vuotiaiden työttömien lukumäärä on laskenut Etelä-Savossa tasaisesti vuodesta 1998 lähtien. Huolimatta nuorten työttömien lukumäärän melko tasaisesta laskusta on eteläsvolaisten nuorten työttömyysaste muuta maata korkeampi. Nuorten työttömyysaste on ollut Etelä-Savossa muuta maata suuremmalla tasolla vuodesta 1997 lähtien (kuvio 3).

Kuvio 3. 15–24-vuotiaiden ja koko työvoiman työttömyysaste Etelä-Savo ja koko maa v. 1993– 2007 (Tilastokeskus, työvoimatutkimus).

Syrjäytymisuhassa olevia nuoria voidaan arvioida myös toimeentulotukea saaneiden nuorten osuusia tarkastelemalla. Toimeentulotukea saavien 18–24-vuotiaiden nuorten osuus vastaavikäisestä väestöstä oli vuonna 2000 Etelä-Savossa 19,7 prosenttia ja vuoteen 2005 mennessä se oli laskenut 16,7 prosenttiin. Lievästä laskevasta suuntauksesta huolimatta toimeentulotukea saavien nuorten osuus on Etelä-Savossa edelleen kaksi prosenttiyksikköä koko maan keskiarvoja (14,7 %) korkeampaa. (SOTKANet.)

Maakunnan elinkeinorakenne

Etelä-Savon seutukunnat ovat kehittyneet myönteisesti ja taloudellisen kehityksen näkymät pysyvät myönteisinä etenkin metalliteollisuudessa ja rakentamisessa, myös palvelualoilla. Työllisyys on kehittynyt maakunnassa myönteisesti ja työttömien määrä on myös vähentynyt tasaisesti, kuten muual-

lakin Suomessa. Tästä huolimatta Etelä-Savon elinkeinorakenne aiheuttaa suuria haasteita erityisesti nuorten työllistymiselle, sillä maakunnan elinkeinorakenne on maan alkutuotantovaltais ja julkisen sektorin merkitys on aluetaloudessa suurempi kuin valtakunnassa keskimäärin. Myös suurteollisuuden ja yksityisen sektorin osuus on maakunnassa pienempää kuin muualla Suomessa keskimäärin.

Etelä-Savon nuorisoalan toimijat näkevät nuorten työmahdollisuuksien vähäisyyden ja työllistymisen vaikeuden selkeimmäksi nuorten elinolojen rakenteelliseksi heikkoudeksi maakunnassa. Työpaikkojen vähäisyys liittyy kiinteästi myös aiemmin esille tuotuun maakuntaan kiinnittymisen haasteeseen, sillä niin nuorisoalan toimijoiden kuin nuortenkin mukaan työpaikkojen luomisen voidaan katsoa olevan eräs merkittävimmistä tekijöistä nuorten Etelä-Savoon kiinnittymisessä. Ammattiin valmistumisen jälkeisen työnsaannin lisäksi nuoret kokevat kesätöiden saamisen vaikeaksi.

Nuorten terveys ja terveystottumukset

Hyvinvointia voidaan lähestyä myös terveyden ja terveystottumusten kautta. Eteläsavolaisten nuorten terveys oli *Kouluterveyskyselyn* mukaan vuonna 2006 keskimääräinen verrattuna koko lääniin. Terveystottumukset olivat kuitenkin suuria eroja sukupuolten välillä kaikissa indikaattoreissa pitkäaikaissairauksia lukuun ottamatta. Tytöt kokivat muun muassa päivittäisiä tai viikoittaisia oireita, kuten niska-hartia-kipuja ja päänsärkyä lähes kaksi kertaa yleisemmin kuin pojat. Tytöt kokivat myös terveydentilansa keskimääräiseksi tai huonoksi poikia useammin.

Keskeisenä hyvinvoinnin uhkatekijänä näyttäytyvät eteläsavolaisten nuorisovalan toimijoiden mielestä myös lisääntyneet mielenterveysongelmat ja nuorten psyykkisen oireilun lisääntyminen eri muodoissaan. Erityisesti tyttöjen masentuneisuus aiheuttaa huolta, samoin näköalattomuuden lisääntyminen molempien sukupuolten keskuudessa. Mielenterveysongelmien lisääntyminen näkyy muun muassa erityistä tukea tarvitsevien nuorten määrän kasvuna.

Nuorten kokonaishyvinvointiin liittyy läheisesti myös nuoren terveystottumukset, joista yhdeksi merkittävimmäksi Etelä-Savon nuorisovalan toimijat nostivat nuorten päihteiden käytön, vaikkakin *Kouluterveyskyselyn* (2006) mukaan monet muutokset eteläsavolaisten nuorten alkoholin käytön osalta olivat myönteisiä. Humalajuominen on kahden vuoden takaisesta tilannetta harvinaisempaa, joskin edelleen melko yleistä erityisesti lukiokäisillä. Lähes viidesosa yläluokkalaisista ja reilu neljäsosa lukiolaisista ilmoitti juovansa itsensä humalaan vähintään kerran kuukaudessa.

Täysin raittiiden nuorten osuuden lisääntyessä nuorten alkoholin käyttö kasautuu entistä enemmän tiettyille nuorille. Vielä pieni mutta kasvava osa nuorista myös käyttää alkoholia huomattavasti näkyvämmiin ja vapaammin kuin aikaisemmin. Samaan aikaan kun alkoholikielinen ilmapiiri vahvistuu osalla nuorista, koetaan alkoholin käyttöä säätelevien normien muuttuneen osittain myös sallivampaan suuntaan ja useat nuoret pitävät alkoholin käyttöä täysin sopivana. Myös aikuisten entistä sallivammasta asenteesta nuorten alkoholinkäyttöä kohtaan kertoo se, että *Kouluterveyskyselyn* (2006) mukaan joka viides alkoholia käyttävä eteläsavolainen peruskoulun 8. ja 9. luokkalainen ilmoitti saaneensa alkoholin viimeisimmällä alkoholinkäyttökerrallaan omilta vanhemmiltaan. Nuorten alkoholin käytöstä puhuttaessa on kuitenkin muistettava, että alkoholin käyttöön liittyvät ongelmat eivät koske Etelä-Savossakaan vain nuoria, vaan kysymyksessä on yhteiskuntaa laajemmin koskettava haaste.

2.3 Nuorten kuuleminen

ja vaikuttamismahdollisuudet

Nuoren hyvinvoinnissa korostuu kuulluksi tulemisen tunteen merkitys. Nuorten hyvinvoinnin lisäämisek-

si onkin merkittävää, että nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja valintoihin. Osallisuuden kokemuksen mahdollistaminen eteläsavolaisille nuorille on tärkeää myös siksi, että tunteen osallisuudesta erityisesti kotikunnassa on todettu olevan yhteydessä nuorten kotiseudulle kiinnittymiseen.

Nuorten kuulluksi tulemisessa on kuitenkin havaittavissa puutteita Etelä-Savossa. *Kouluterveyskyselyn* (2006) mukaan kuulluksi tulemisen tunne koulussa on alkanut maakunnassa vähentyä sekä peruskoulun yläluokilla että lukiossa. Alle puolet yläluokkien oppilaita on sitä mieltä, että oppilaiden mielipiteet otetaan huomioon koulutyön kehittämisessä. Kaiken kaikkiaan oppilaiden kokemukset kuulematta jäämisestä koulussa olivat vuonna 2006 Etelä-Savossa yleisempiä kuin Itä-Suomen läänissä keskimäärin. Yläluokkien pojat ilmoittivat tyttöjä yleisemmin, että eivät tulleet koulussa kuulluksi.

Eräs keino nuorten äänen esille saamiselle sekä vaikuttamismahdollisuuksien ja elinolojen parantamiselle ovat nuorten vaikuttajaryhmät. Näiden ryhmien toiminnassa on oleellista, että ne mahdollistavat vaikuttamisen myös sellaiselle nuorelle, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Etelä-Savossa toimii tällä hetkellä (marraskuu 2007) kunnallisia nuorten vaikuttajaryhmiä tai niihin verrattavissa olevia ryhmittymiä 13 kunnan alueella. Mikkelissä, Pieksämäellä, Ristiinassa, Juvalla, Joroisissa, Puumalassa ja Sulkavalla toimii nuorisovaltuustoperiaatteella toimivat ryhmittymät. Savonlinnan seudun nuorten foorumi kokoo kaksi edustajaa Itä-Savon kuntayhtymään kuuluvasta jokaisesta seitsemästä kunnasta, joita ovat Savonlinna, Punkaharju, Kerimäki, Sulkava, Savonranta, Enonkoski ja Rantasalmi. Kangasniemellä ollaan käynnistämässä talotoimikuntatoimintaa nuorten matalankynnyksen vaikuttamismahdollisuutena.

Etelä-Savon nuorisovalan toimijoiden mukaan nuorisovaltuusto- ja foorumitoiminnasta saadut kokemukset ovat olleet enimmäkseen positiivisia. Toimintaan osallistuneet nuoret ovat olleet innokkaita ja eri paikkakuntien valtuustojen välillä on ollut myös orastavaa yhteistyötä. Nuorisovalan toimijoiden mukaan valtuustot ovat pääsääntöisesti paikkakunnan nuoria hyvin edustavia ja koostuvat monenlaisista nuorista, mikä mahdollistaa melko kiitettävästi erilaisten nuorten tavoittamisen.

Myös eteläsavolaiset nuoret kokevat nuorisovaltuustot hyvänä nuorten vaikuttamisen mahdollistajana. Nuoret tuovat eläytymistarinoissaan esille nuorten vaikuttajaryhmien mielipiteiden kuuntelemisen tärkeyden. Nuorisovaltuustojen ei tule jäädä erilliseksi toimielimeksi, vaan niiden kannanotot tulee ottaa huomioon päätöksenteossa. Nuoret näkevät nuorisovaltuustojen ohella myös koulujen ja oppilaitosten oppilaskuntatoiminnalla olevan paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia, sillä oppilaskunnilla on mahdollisuus tavoittaa lähes koko nuorten ikäluokka. Oppilaskuntien ja nuorisovaltuustojen yhteistyötä tuleekin tehostaa.

Nuorten mukaan vaikuttamismahdollisuuksien mielenkiintoisuus ja nuorten näköisyys ovat tärkeitä nuorten vaikuttamishalukkuutta edistäviä tekijöitä Etelä-Savossa. Asioiden sitominen nuorten elämään ja elämänpiiriin on keskeistä. Myös vaikuttamistiedot ja -taidot ovat ensisijaisessa asemassa. Monelle nuorelle päätöksentekoon liittyvät asiat ovat kuitenkin vieraita ja uusia ja osallistumista pidetään työläänä ja aikaa vievänä. Epätietoisuus vaikuttamismahdollisuuksista ja tietämättömyys siitä, kuinka tulisi toimia tai keneen tulisi ottaa yhteyttä, heikentää nuorten mukaan osallistumishalua. Etelä-Savossakin on nuoria, jotka tietävät hyvin omat vaikuttamismahdollisuutensa, mutta tavoitteeksi on otettava kaikkien eteläsavolaisten nuorten vaikuttamisvalmiuksien kohentaminen. Nuoret tarvitsevat lisää tietoa sekä vaikuttamismahdollisuuksista, käsiteltävistä asioista että osallistumisen tärkeydestä.

Eteläsavolaisten nuorten mielestä nuorten vaikuttamista edistävät myös konkreettiset ja helpot vaikuttamismahdollisuudet sekä niiden aktiivinen esille tuominen. Helpommat mahdollisuudet esimerkiksi aloitteiden tekemiseen ja omien ideoiden esiintuomiseen edesauttavat vaikuttamishalukkuutta. Nuoret tulee myös ottaa mukaan erilaisiin kehittämishankkeisiin ja toimintaan. Esimerkiksi omien harrastetilojen kunnossapito ja osallistumisesta seuraava onnistumisen tunne saavat nuoret osallistumaan jatkossakin. Nuorten mukaan osallistumiseen tulee mielekkyyttä silloin, kun nuorille tarjotaan mahdollisuus ideoida ja toimia aikuisten ohella. Mielpiteiden kysymisen mukana tulisi siis saada myös vastuuta, kuitenkin aikuisten avustamana ja tukemana. On tärkeää kannustaa nuoria. Vaikuttamismahdollisuuksien konkreettisuuden lisäksi myös vaikuttamisen seurauksien tulee olla konkreettisia ja näkyviä. Nuoret tarvitsevat uskoa siihen, että heidän mielpiteillään on oikeasti merkitystä. Nuorten tulee nähdä ja tietää, kuinka heidän mielpiteensä huomioidaan ja käsitellään.

Nuorille on ensiarvoisen tärkeää myös kokemus kuulluksi tulemisesta ja arvostuksesta. Jatkuvat kokemukset mielpiteiden sivuuttamisesta ja näkyvien vaikuttamisen seurausten puute aiheuttavat turhautumista. Kiinnostusta osallistua ja vaikuttaa edesauttaa nuorten mukaan se, että suhtautuminen nuoriin on positiivista ja että se tuodaan myös aktiivisesti esiin. Etelä-Savossa ikääntyvien osuus väestöstä kasvaa. Tämä ei saa kuitenkaan johtaa tilanteeseen, jossa tämän kasvavan väestönosan tarpeet menevät muiden väestöryhmien edelle. Nuoret tarvitsevat uskoa siihen, että myös heitä arvostetaan. Eteläsavolaisille nuorille tulee viestittää, että heidän tahdotaan viihtyvän maakunnassa, jäävän tänne ja mahdollisesti myös myöhemmin palaavan Etelä-Savoon. Nuoret pitävät tärkeänä myös suoria mahdollisuuksia olla yhteydessä päättäjiin. Nuoret tarvitsevat aikuisten tukea ja kannustusta ja myös aikuisten oma aktiivinen suhtautuminen on tärkeää.

Nuorten kuulemisen ja osallisuuden tukeminen sekä vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen on merkittävä osa nuorten elinolojen kehittämistä. Tämä

edellyttää pitkäjänteistä työtä, jossa yhdistyvät sekä rakenteelliset että kasvatukselliset toimenpiteet. Huomiota tulee kiinnittää nuorten osallistumishalukkuuden lisäämiseen sekä aktiiviseen kansalaisuuteen tukemiseen jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Myös syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aktivoimiseen tulee kiinnittää huomiota.

2.4 Nuorten elinolojen edistäminen

Nuorten elinolojen kehittämistyötä tekevät useat tahot monin eri tavoin. Etelä-Savon nuorisolan toimijoiden mukaan suurin ja näkyvin heikkous nuorten elinolojen edistämistyössä on resurssien puute, mikä ilmenee sekä määrärahojen, henkilöstöresurssien että ajan vähäisyytenä. Erityisesti nuorten kanssa työskentelevien kenttätyöntekijöiden määrä koetaan riittämättömäksi. Toimintapaikkoja ja nuorisotiloja on myös monien vastaajien mukaan liian vähän, samoin erilaisia mahdollisuuksia nuorille tarjottaviksi. Liian pienet henkilöstöresurssit näkyvät erityisesti ajanpuutteena; pahimmillaan yhdelle henkilölle keskitetään useamman henkilön työt, jolloin työaika kuluu hallinnollisten tehtävien hoitamiseen. Resurssien pienuus johtaa helposti negatiivisen kierteeseen, jolloin liian vähäiset taloudelliset resurssit johtavat liian suuren työmäärän kautta tilanteeseen, jossa aikaa uusien resurssien hakemiseksi ei jää.

Nuorten elinolojen kehittämistyön uhkana voidaan pitää myös nuoria väheksyviä asenteita. Useat nuorisolan toimijat toivat esiin kokemuksen mitätöivästä asenteesta nuoria ja nuorisotyötä kohtaan. Nuoria väheksyvät asenteet ilmenevät esimerkiksi nuorten ja nuorisovaltuustojen vähättelynä päätöksentekotasolla. Nuoria koettiin kannustettavan näennäisesti, mutta todellisia vaikutusmahdollisuuksia heille ei useinkaan tarjota. Esimerkiksi nuorisovaltuustojen toiminnan tukemiseen ei kaikkialla olla valmiita sitoutumaan eikä nuorisovaltuustojen toiminnan luonnetta ymmärretä. Toimijat kokivat lisäksi, että aikuiset päättäjät eivät useinkaan vauvu esittämään syitä sille, mikäli nuorten tekemiä aloitteita ei toteuteta tai viedä eteenpäin. Nuoria väheksyvät asenteet näkyivät myös tekojen ja puheiden kohtaamattomuutena kunnassa – lasten ja nuorten liikuntaa luvataan tukea hyvinvoinnin lisäämiseksi ja samaan aikaan nostetaan liikuntatilojen vuokria. Taloudellisten arvojen korostuminen nähdäänkin todellisena uhkana, vaikka talouden realiteetit tunnustetaan.

Nuorten elinolojen edistämisen heikkoutena voidaan pitää myös konkreettisten työkalujen ja selkeiden toimintamallien puutetta. Eteläsavolaiset nuorisolan toimijat toivovat yhteisiä toimintamalleja sekä malleilta konkreettisuutta, systemaattisuutta, jatkuvuutta ja kykyä vastata ajan haasteisiin. Myös seutukunnallista lähestymistapaa pidetään hyvänä, joskaan konkreettisia ehdotuksia toiminnan järjestämiseksi eivät vastaajat osanneet useinkaan antaa. Erityistarpeina nousee esiin tarve sekä maaseudun että kaupunkien nuorten tarpeisiin vastaamisel-

le sekä tarve ns. seuralle, jolla voitaisiin tavoittaa ja löytää syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Myös oman toiminnan arvioimiseksi toivotaan työkaluja.

Yhteisten toimintamallien puutteeseen liittyy olennaisesti myös puutteet nuorten elinoloja ja hyvinvointia koskevan tiedon keruussa ja hyödyntämisessä. Nuorten elinolojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen nuorisotalon toimijoille suunnattuun kyselyyn vastanneista toimihenkilö- ja työntekijätason edustajista vain vajaa kolmannes oli sitä mieltä, että nuorten elinoloista ja hyvinvoinnista on saatavilla riittävästi tietoa. Sen sijaan johto- ja esimiestason vastaajista yli puolet piti saatavilla olevan tiedon määrää riittävänä. Haastattelujen perusteella on myös ilmeistä, että saatavilla olevan tiedon hyödyntäminen nuorten elinolojen ja hyvinvoinnin kehittämiseksi on useimmilla paikkakunnilla puutteellista. Tiedonkeruun organisoiminen ja kerätyn tiedon hyödyntäminen tarjoaa jatkossa maakunnalle sekä haasteen että mahdollisuuden.

Nuorisotalon toimijoiden yhteistyö ja verkostoituminen ovat tulosten mukaan useimmilla Etelä-Savon paikkakunnilla sekä nuorten elinolojen edis-

tämistyön vahvuus että heikkous, mutta myös kehittämistä vaativa mahdollisuus. Yhteistyön puute ilmenee yhteistyön koordinoimattomuutena, kokonaiskuvan puutteena sekä tiedonkulun ongelmina. Myös yhteisen linjan löytymisessä koetaan olevan heikkouksia. Yhteistyön ongelmia aiheuttaa lisäksi liian suurista yhteistyöverkostoista, joita monilla paikkakunnilla on kokeiltu. Olemassa olevaa yhteistyötä pidetään kuitenkin enimmäkseen hyvänä ja erityisesti pienemmillä paikkakunnilla toimijat tuntevat hyvin toisensa. Lisäksi toimijoiden motivoituneisuus ja tahto tehdä työtä koetaan lujaksi. Myös aktiivinen yhdistys- ja järjestötoiminta sekä muut aktiiviset paikkakunnilla vaikuttavat toimijat kuten Mikkelin ammattikorkeakoulu ja Savonlinnan Seudun Nuorisotoiminnan Tuki ry nähdään hyvinä toiminnan mahdollistajina. Toimijoiden yhteistyötä pidetään kuitenkin lähes poikkeuksetta resursseja vievänä ja kaipaavana. Huomion arvoista on myös, että ns. epävirallisen yhteistyön osuus kokonaisyhteistyöstä arvioitiin hyvin suureksi. Kaiken kaikkiaan moniammatillista yhteistyötä pidetään arvokkaana ja erityisesti kuntien ja järjestöjen sekä vapaaehtoistoimijoiden välinen yhteistyö nähdään tärkeänä mahdollisuutena ja kehittämisen kohteena.

3 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

3.1 Nuorten päihteiden käytön ehkäisy

Tässä luvussa kuvatuilla toimenpide-ehdotuksilla pyritään osaltaan vaikuttamaan nuorten syrjäytymiseen ja eriarvoistumiseen kiinnittämällä erityistä huomiota päihteiden käytön ennaltaehkäisyyn. Toimenpide-ehdotusten tavoitteena on tukea etelä-savolaisia nuoria päihteettömän nuoruuden valitsemiseen sekä tukea nuorten lähiyhteisöjä kannustamaan nuoria siihen.

Tavoitteiden saavuttamiseksi on tärkeää tukea nuorten päihteettömiä kulttuureja ja toimintatapoja. Tämä edellyttää sitä, että sekä nuorilla että heidän vanhemmillaan on tietoa päihteistä sekä päihteettömistä nuorisokulttuureista ja harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksista. Nuorten ei

tule olla vain toimenpiteiden kohteita, heidän tulee myös osallistua ehkäisevään päihdetyöhön toimijoina. Osallisuutta ehkäisevän päihdetyön muotona tulee vahvistaa varhaislapsuudesta lähtien. Nuorten päihteettömyyden tukeminen edellyttää myös vanhempien laaja-alaista huomioimista ja myös vanhempia osallistavia menetelmiä nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi tuleekin kehittää.

Edellä mainittujen lisäksi, Etelä-Savon jokaiseen kuntaan tulee vakiinnuttaa varhaisen puuttumisen pysyvä toimintamalli sekä vakiinnuttaa nuorille suunnattu matalan kynnyksen avohoitomalli. Kaiken kaikkiaan nuorten päihteiden käytön ehkäisy edellyttää laaja-alaista koulujen, oppilas- ja opiskeluterveydenhuollon, perheiden ja muiden toimijoiden yhteistyötä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Tuetaan nuorten päihteettömiä kulttuureja ja toimintatapoja
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Tuetaan nuoria päihteettömän elämäntavan valitsemiseen. • Tuetaan vanhempia nuorten kannustamisessa päihteettömän elämäntavan valitsemiseen lisäämällä tietoa ja vaihtoehtoisia mahdollisuuksia.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Päihteettömän elämäntavan hyväksyntä lisääntyy. • Nuorten päihteetön kulttuuri ja päihteettömät vapaa-ajanviettotavat lisääntyvät. • Vanhempien vastuu nuorten päihteettömyyden tukemisessa vahvistuu.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Lisätään tiedotusta sekä vanhemmille että nuorille:<ul style="list-style-type: none"> - päihteiden käytöstä ja päihteistä - päihteettömistä nuorisokulttuureista - päihteettömistä harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksista. • Lisätään nuorisojärjestöjen ja nuorisoalan toimijoiden tunnettavuutta sekä vanhempien että nuorten keskuudessa. • Kehitetään ja tuetaan uusia päihteettömiä vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja osallistetaan vanhemmat ja nuoret kehittämistyöhön.
Vastuutaho	Nuorisotoimi yhteistyössä opetustoimen ja järjestöjen kanssa

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Vahvistetaan osallisuutta ehkäisevän päihdetyön muotona varhaislapsuudesta lähtien
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Luodaan osallisuuden ja onnistumisen rakenteita lapsen ja nuoren lähiympäristöihin ja mahdollistetaan nuorille onnistumisen kokemuksia jo varhaislapsuudesta lähtien. • Mahdollistetaan lapsille ja nuorille vaikutusmahdollisuuksia omassa lähiympäristössään ja tuetaan sosiaalisten taitojen harjoittelumahdollisuuksia.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Nuorten itsetunto ja käsitys omaan elämäänsä vaikuttamisesta paranee sosiaalisten taitojen ja osallisuuden tunteen myötä. Tämä auttaa nuoria omaehtoisesti valitsemaan päihteettömän elämäntavan.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestetään nuorille tilaisuuksia sosiaalisten taitojen harjoitteluun ja omien mielipiteiden testaamiseen yhdessä toisten nuorten ja aikuisten kanssa. • Järjestetään nuorille keskustelufoorumeita, joissa pohditaan päihteistä kieltäytymisen syitä ja kieltäytymisen toimintamalleja. • Käytetään osallistavia menetelmiä. • Otetaan nuoret mukaan suunnittelemaan ehkäisevän päihdetyön toimintoja ja hankkeita. • Toteutetaan edellä kuvattuja toimenpiteitä lasten ja nuorten lähiympäristöissä: koti, päivähoito ja päiväkerhotoiminta, koulu, nuorisotalot ja nuorten harrastetoiminnot sekä asuinalueen ympäristö.
Vastuutaho	Päiväkodit, koulut, oppilaskunnat, vanhempainyhdistykset, kunnan nuorisotyöstä vastaava toimielin

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Kehitetään vanhemmat osallistavia menetelmiä nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Suunnitellaan sellaisia toimintamuotoja nuorten päihteiden käytön ehkäisyyn, joissa vanhemmat nähdään yhteistyökumppaneina nuorisosalan toimijoiden rinnalla. • Olennaista on, että vanhempia kuullaan ja vanhempien neuvottelukuntia osallistetaan toimintojen suunnitteluun ja toteutukseen.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Vanhempien ja nuorisosalan toimijoiden välinen yhteistyö tehostuu. • Vanhempien tieto, näkökulma ja kokemukset tulevat hyödynnetyiksi nuorten elinolojen edistämistyössä. • Vanhempien tietoisuus nuorisosalan toimijoiden työstä kohenee ja keskinäisen vertaistuen mahdollisuudet lisääntyvät. • Vanhemmille syntyy vertaisfoorumeita.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitetään vanhemmille suunnattuja verkkoyhteisöjä lisäämään vanhempien päihdetietoutta ja keskinäisen vertaistuen mahdollisuuksia. • Kehitetään verkkoyhteisöjä lisäämään vanhempien ja nuorisosalan toimijoiden yhteistyötä ja mahdollistamaan vanhempien kuuleminen toimintojen suunnittelussa. • Järjestetään avoimia vanhempainiltoja. • Osallistetaan vanhempainyhdistykset/neuvottelukunnat nuorten päihteiden käytön ehkäisyyn tähtäävän toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.
Vastuutaho	Opetustoimi ja koulut yhteistyössä kunnan nuorisotyöstä vastaavan toimielimen ja vanhempainyhdistysten kanssa

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Vakiinnutetaan jokaiseen Etelä-Savon kuntaan varhaisen puuttumisen pysyvä toimintamalli
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Luodaan vakiintunut toimintamalli eri toimijoiden välille varhaisen puuttumisen turvaamiseksi. • Tuotetaan eri tahoille tietoa ongelmien havaitsemisesta, puheeksi ottamisesta ja varhaisesta puuttumisesta. • Luodaan eri sektoreiden välille toimintamalli siitä, miten puuttumisessa edetään.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Nuorten päihteiden käyttöön liittyvät ongelmat tiedostetaan varhaisessa vaiheessa. • Nuoret saavat välitöntä apua päihteiden käyttöön liittyviin ongelmiinsa. • Eri toimijoiden tietoisuus yhteisistä toimintalinjoista lisääntyy ja toiminnan tavoitteet yhdenmukaistuvat.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Lisätään eri toimijoiden ja vanhempien tietoa nuorten päihteiden käytön tunnistamisesta sekä siihen puuttumisesta järjestämällä koulutusta, tekemällä mini-interventioita (esim. Audit -kysely) ja lisäämällä tiedotusta myös vanhemmille. • Sovitaan tehtävänjaosta ja yhteisistä toimintatavoista.
Vastuutaho	Sosiaali- ja terveystoimi, erityisesti koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, yhteistyössä nuoriso- ja opetustoimen kanssa

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Vakiinnutetaan matalan kynnyksen avohoitomalli
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Varmistetaan matalan kynnyksen avohoidon saatavuus ja välitön hoitoon ohjaus nuorille, joilla havaitaan päihdeongelma.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Hoitoon hakeutumisen kynnys madaltuu. • Välittömän avun saaminen mahdollistuu ja ongelmien paheneminen estyy. • Hoidon onnistumismahdollisuudet paranevat.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Varmistetaan alueellisen matalan kynnyksen avohoidon yksikön olemassa olo.
Vastuutaho	Sosiaali- ja terveystoimi yhdessä koulu- ja nuorisotoimien kanssa

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Rakennetaan maakunnallinen koulujen, perheiden ja muiden toimijoiden toimintamalli nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Varmistetaan eri toimijatahojen (toiminnallinen, hallinnollinen, poliittinen) yhdenmukainen toiminta sekä teorian ja käytännön välinen vuoropuhelu kehittämällä maakunnallinen toimintamalli nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi. • Varmistetaan tiedonkulku eri toimijatahojen välillä.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Kaikki kunnan hallintokunnat, päättäjät ja toimivat ovat tietoisia nuorten terveydentilasta, terveystottumuksista ja elinolosuhteista tehdessään nuoria koskevia päätöksiä. • Toimijoiden yhdenmukainen toiminta nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi mahdollistuu. • Teorian ja käytännön toiminnan välinen vuoropuhelu sekä entistä vaikuttavampi päihteidenkäytön ehkäisy mahdollistuu.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Laaditaan yhteinen toimintamalli, jolla säännöllisesti seurataan nuorten päihteiden käyttöä ja terveydentilaa sovittujen indikaattoreiden avulla sekä reagoidaan saatavilla olevaan tietoon. • Kootaan ja kehitetään indikaattoreita, joiden avulla seurataan ennaltaehkäisevien toimenpiteiden vaikutusta. • Laaditaan tiedotussuunnitelma, jonka avulla lisätään kunnan päättäjien, viranomaisten sekä nuorten ja heidän vanhempiensa tietoa nuorten päihteiden käytöstä ja terveydentilasta. Järjestetään säännöllisiä foorumeita edellä mainittujen tahojen kohtaamiseksi. • Kootaan nuorten päihteiden käytön ehkäisyn menetelmäpankki.
Vastuutaho	Sosiaali- ja terveystoimi yhteistyössä opetustoimen, liikunta- ja nuorisotoimen, järjestöjen, oppilaskuntien ja vanhempainyhdistysten kanssa

3.2 Nuorten kuulemisen ja vaikuttamis- mahdollisuuksien edistäminen

Nuorten kuulemisen ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseen tähtäävien toimenpide-ehdotusten tavoitteena on parantaa eteläsavolaisten nuorten osallisuutta ja kuulluksi tulemistä sekä edistää nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa omiin elinoloihinsa. Nuorten kuuleminen kaikissa nuoria koskevissa asioissa tulee ottaa osaksi kuntien normaalia päätöksentekoa.

Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvun tukemisen kannalta on tärkeää, että kaikilla eteläsavolaisilla nuorilla on riittävästi tietoa vaikuttamismahdollisuuksista sekä taitoja ja motivaatiota käyttää tätä tietoa. Koulujen luokkatoimintaa kehittämällä voidaan lisätä kaikkien nuorten vaikuttamisvalmiuksia ja -mahdollisuuksia. Myös lakisääteisten oppilaskuntien toimintaa tulee tukea nuorten laaja-alaisena osallistumis- ja vaikuttamisfoorumina.

Nuoret tarvitsevat todellisia vaikuttamismahdollisuuksia sekä aikuisten tukea niiden hyödyntämiseen. Vaikuttamisesta kiinnostuneiden nuorten mahdollisuudet vaikuttaa nuoria koskeviin asioihin kunnallisessa päätöksenteossa on turvattava. Tämä voidaan toteuttaa valitsemalla jokaiseen Etelä-Savon kuntaan parhaiten sopiva nuorten vaikuttamiskanava. Olennaista on, että nuorille syntyy todellisia vaikuttamiskokemuksia ja että nuorten kokemus kuulluksi tulemisesta vahvistuu. Myös nuorten ja alueen päätöksentekijöiden vuoropuhelu tulee mahdollistaa.

Osa nuorista on aktiivisempia ja motivoituneempia vaikuttamaan kuin toiset. On tärkeää huomioida tämä erilaisuus nuorten käyttäytymisessä ja mahdollistaa todelliset vaikuttamismahdollisuudet ja -kokemukset kaikille. Seuraavissa esitetään toimenpide-ehdotuksia sekä nuorten kuulemisen että nuorten vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Toimenpide-ehdotuksissa on otettu huomioon yhtäältä aktiivisten nuorten todellisten vaikuttamismahdollisuuksien varmistaminen sekä toisaalta vaikuttamiskokemusten ja niiden oppimisen saattaminen kaikkien nuorten ulottuville.

Nuorten kuulemisen edistäminen

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Nuorten kuuleminen kaikissa nuoria koskevissa asioissa osaksi kunnan normaalia päätöksentekoa
<p>Kuvaus</p>	<ul style="list-style-type: none"> Nuoria kuullaan kunnallisessa päätöksenteossa kaikissa niissä asioissa, jotka koskevat nuoria. Nuoria koskevat asiat määritellään erityisen matriisin (liite 2 a ja 2 b) avulla. Nuoria kuullaan asian valmisteluvaiheessa.
<p>Vaikutus</p>	<ul style="list-style-type: none"> Nuorisolain edellyttämä nuorten kuuleminen nuoria koskevissa asioissa toteutuu, nuorten osallisuus paranee ja nuorten mahdollisuudet vaikuttaa omiin elinoloihinsa kohenevat. Nuorille välittyy kokemus kuulluksi tulemisesta.
<p>Toteutus</p>	<ul style="list-style-type: none"> Valmisteleva virkamies arvioi nuoria koskevien asioiden määrittelymatriisin avulla, koskeeko valmisteltava asia nuoria. Matriisin avulla todetaan, onko valmisteltavalla asialla: <ol style="list-style-type: none"> nuoriin kohdistuvia välittömiä vaikutuksia ja nuoriin kohdistuvia välillisiä vaikutuksia. Mikäli asia määrittyy nuoria koskevaksi, nuoria kuullaan ko. asian valmistelussa.
<p>Vastuutaho</p>	<p>Kunnanvaltuusto ja -hallitus Valmisteleva virkamies</p>

<p>TOIMENPIDE-EHDOTUS</p>	<p>Kehitetään vuorovaikutteinen viestijärjestelmä nuorten ja kuntien viranhaltijoiden välille nuorten kuulemisen järjestämiseksi</p>
<p>Kuvaus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Luodaan viestijärjestelmä, joka mahdollistaa nuorten todellisen kuulemisen. • Viestijärjestelmän avulla nuoret saavat mielipiteensä esille ja viranhaltijat mahdollisuuden viestittää nuorille heitä koskevien asioiden tulemisesta käsiteltäväksi. • Viestijärjestelmän kautta annetaan palaute kaikista nuorilta kuntaan tulleista yhteydenotoista ja kommenteista.
<p>Vaikutus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nuorten tasavertainen kuuleminen toteutuu. • Nuoret saavat ajantasaista tietoa heitä koskevien asioiden käsittelystä, ja kunta palvelee nuoria entistä paremmin. • Nuorten kokemus kuulluksi tulemisesta vahvistuu.
<p>Toteutus</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kuuleminen toteutetaan Internetin välityksellä. • Valmisteltava asia lähetetään luotavan viestijärjestelmän välityksellä tiedoksi alueen oppilaskunnille, nuorisovaltuustolle ja nuorten toimintaryhmille, jotka tarvittaessa välittävät asian edelleen edustamilleen nuorille. • Valmisteltavan asian kommentointi tapahtuu verkossa joko yksilönä tai ryhmänä. • Kuulemisen tulokset/kommentit tulevat tiivistelmänä osaksi päätöksentekoa (esityksen liitteeksi). • Nuorille annetaan viestijärjestelmän välityksellä palaute kaikista esityksistä ja kommenteista ja nuorille kerrotaan esityksen etenemisestä sekä toteutumisesta.
<p>Vastuutaho</p>	<p>Kunnan nuorisotyöstä vastaava toimielin</p>

Nuorten vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Vaikuttaminen ja vaikuttamiseen oppiminen otetaan erityishuomion kohteeksi perus- ja toisen asteen opetuksessa seuraavan viiden vuoden ajaksi
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Sitoudutaan nuorten vaikuttamistietojen ja -taitojen lisäämiseen sekä vaikuttamisvalmiuksien kehittämiseen kaikissa peruskouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa. • Opetus nojautuu peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmien perusteissa (2004) oleviin aktiivinen/osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuksiin.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Nuorten vaikuttamistiedot ja -taidot lisääntyvät ja motivaatio osallistumiseen kohenee. • Nuorten kiinnostus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen lisääntyy.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikuttamistiedot ja -taidot otetaan erityishuomion kohteeksi ensisijaisesti kansalaistaidon sekä historian- ja yhteiskuntaopin oppitunneilla sekä läpäisyperiaatteella läpi opetussuunnitelman. • Opetuksessa käytetään nuoria innostavia, motivoivia ja käytännönläheisiä menetelmiä sekä harjoitellaan vaikuttamista käytännönläheisesti. • Mahdollistetaan jo opetuksessa kokemus osallisuudesta ja vaikuttamisesta. • Opetussuunnitelmien perusteiden mukaan kouluihin luodaan aktiivinen, osallistumiseen kannustava ja avoin toimintakulttuuri, jossa kaikki koulu yhteisön jäsenet voivat osallistua koulun yhteisistä asioista päättämiseen.
Vastuutaho	Koulut ja oppilaitokset, opettajat

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Kehitetään luokkatoiminnasta väline kaikkien nuorten vaikuttamisvalmiuksien ja -mahdollisuuksien lisäämiseksi
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Luokkatoiminnan avulla kaikki nuoret otetaan mukaan osallistumiseen ja vaikuttamiseen. • Luokkatoiminnallisella vaikuttamisella kaikki nuoret saavat äänensä kuuluville ja nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. • Luokkatoiminnan kautta kaikki nuoret saavat oppimiskokemuksia vaikuttamisesta kouluaikana tapahtuvan vaikuttamisen sekä aktiivisten ja ei-aktiivisten nuorten yhteistoiminnallisuuden kautta.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Koulujen toimintakulttuuri kehittyy osallistumista tukevaan suuntaan ja nuorten vaikuttamisvalmiudet lisääntyvät. • Kaikki nuoret saavat oppimisen ja osallisuuden kokemuksia.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Koulujen toimintakulttuuria kehitetään vaikuttamista ja osallistumista edistävään suuntaan. • Koululuokissa tapahtuva vaikuttaminen laajennetaan koskemaan koulun asioiden lisäksi laajemmin nuoria koskevia asioita heidän elinympäristössään. • Kehitetään luokkatoimintapohjaista vaikuttamista kaksisuuntaisena vaikuttamisväylänä: <ol style="list-style-type: none"> a) Nuoria kuultaessa: Mahdollistetaan mahdollisimman monen nuoren mielipiteen esiintuominen luokan tuottamien kannanottojen ja mielipiteiden muodossa luokkavastaavien kerääminä b) Nuorilta itseltään lähtevissä ehdotuksissa: Mahdollistetaan mahdollisimman monen nuoren mielipiteen esiintuominen luokan/yksilöiden tuottamien ehdotusten muodossa luokkavastaavan ja oppilaskuntien/nuorisovaltuustojen/vaikuttajaryhmien kautta eteenpäin vietäviksi • Valitaan jokaiseen koululuokkaan luokkavastaavapari, joka huolehtii luokan mielipiteen keräämisestä ja eteenpäin viemisestä. • Luokkavastaavat toimivat linkkinä luokan ja oppilaskuntien välillä. • Luokanvalvoja tukee luokkavastaavien toimintaa ja mahdollistaa luokkatoiminnan toteutumisen.
Vastuutaho	Koulut ja oppilaitokset, rehtorit ja opettajat

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Aktivoidaan lakisääteisten oppilaskuntien toimintaa nuorten laaja-alaisena osallistumis- ja vaikuttamisfoorumina
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitetään jokaisessa koulussa ja oppilaitoksessa oppilaskunnista keskeinen nuorten vaikuttamiskanava nuoria koskevissa asioissa. • Laajennetaan oppilaskuntatoimintaa kehittämällä oppilaskunnista koko lähialueen nuoria edustava foorumi.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Oppilaskunnat aktivoituvat sekä koulun toiminnan kehittäjinä että nuorten äänenä koulusta ulospäin.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Varataan oppilaskunnille mahdollisuus osallistua opetuksen kehittämiseen sekä kuullaan oppilaskuntia tehtäessä opetukseen ja oppilaiden asemaan vaikuttavia päätöksiä. • Aktivoidaan ja tuetaan oppilaskuntien toimintaa. • Kannustetaan oppilaskuntia välittämään nuorten mielipiteet ja kannanotot myös koulujen ulkopuolelle ja otetaan oppilaskunnat aktiivisesti mukaan asukasyhdistysten ja nuorisotalojen toimintaan.
Vastuutaho	Koulut, kunnan nuorisotyöstä vastaava toimielin

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Turvataan vaikuttamisesta kiinnostuneiden nuorten mahdollisuudet vaikuttaa nuoria koskeviin asioihin kunnallisessa päätöksenteossa valitsemalla kuntaan parhaiten sopiva nuorten vaikuttamiskanava
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Jokaiseen Etelä-Savon kuntaan vakiinnutetaan sellainen nuorten vaikuttamiskanava, joka mahdollistaa myös alle 18-vuotiaille nuorille kunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamisen
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikuttamisesta kiinnostuneet nuoret saavat todellisen mahdollisuuden osallistua kunnalliseen päätöksentekoon.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Valitaan ja perustetaan kuntaan sen ominaispiirteisiin parhaiten soveltuva nuorten vaikuttamiskanava: nuorisovaltuusto, nuorisofoorumi tai nuorisotiloilla toimiva talotoimikunta. • Sitoudutaan tukemaan vaikuttamiskanavan toimintaa kunnan viranhaltijoiden toimesta. • Mahdollistetaan valitun vaikuttamiskanavan valitsemille edustajille läsnäolo- ja puheoikeus lautakuntiin.
Vastuutaho	Kunnanvaltuustot

TOIMENPIDE-EHDOTUS	Mahdollistetaan nuorten ja alueen päätöksentekijöiden vuoropuhelu kerran vuodessa järjestettävissä Nuorten avoimissa foorumeissa
Kuvaus	<ul style="list-style-type: none"> • Kerran vuodessa järjestettävä Nuorten avoin foorumi tarjoaa tilaisuuden nuorten ja alueen päättäjien kohtaamiselle nuoria koskettavan ajankohtainen teeman puitteissa.
Vaikutus	<ul style="list-style-type: none"> • Vaikuttaminen ja politiikka tulevat tutuksi nuorille ja nuoret tutustuvat yhteiskunnallisten asioiden hoitoon. • Nuoret ja päättäjät saavat mahdollisuuden tutustua toisiinsa. • Nuorille syntyy osallisuuden kokemuksia ja heidän kiinnostuksensa yhteiskunnallisiin asioihin kasvaa. • Nuorten ajatukset tulevat päättäjille tutuiksi.
Toteutus	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestetään Nuorten avoin foorumi kerran vuodessa niissä kunnissa, joissa väestöpohja mahdollistaa foorumin toteuttamisen (ainakin Mikkeli, Pieksämäki, Savonlinna). • Käsitellään foorumissa ajankohtaista nuoriin ja Etelä-Savoon liittyvään asiaa muun muassa paneelikeskustelujen keinoin. • Suunnataan foorumi yläasteen koulujen, lukioiden ja ammatti-koulujen nuorille sekä nuorisotalojen isommille nuorille. • Kutsutaan foorumiin päättäjiä edustamaan kunnanvaltuustoa ja kunnan johtavia viranhaltijoita kunnanvaltuutetut, kunnanjohtaja ja muut johtavat virkamiehet. • Foorumeissa nuorilla on enemmistöetu (1 aikuinen 10 nuorta kohti) ja paneeleihin aikaetu (nuorille 15 minuutin ja aikuisille minuutin vastauspuheenvuoro).
Vastuutaho	Kunnan nuorisotoimesta vastaava toimielin yhteistyössä koulu-/sivistystoimen kanssa

4 TOIMENPIDEOHJELMAN TOTEUTTAMINEN

Etelä-Savon nuorisopoliittinen toimenpideohjelma on luonteeltaan ennen kaikkea tahdonilmaus nuorten asemasta ja merkityksestä. Ohjelmalla on kuitenkin myös käytännöllinen, toimintaa ohjaava tehtävä, joka kohdentuu ensi vaiheessa toimenpideohjelmassa mainittujen toimenpide-ehdotusten täytäntöönpanoon.

Lisäksi toimenpideohjelman tavoitteena on käynnistää prosessi, jossa aiempaa tiedostetummin ja tavoitteellisemmin huomioidaan nuoret omana erityisryhmänään maakunnallisessa päätöksenteossa ja kehittämisessä ja jossa nuorten elinoloja systemaattisesti seurataan ja niiden pohjalta käynnistetään tarvittavia kehittämistoimenpiteitä. Tästä näkökulmasta toimenpideohjelman toteutuminen sekä sen päivittäminen edellyttää eri toimijoilta sitoutumista ja yhteistyötä. Olennaista on saada maakunnan nuoret osallistumaan aktiivisina vaikuttajina tähän prosessiin.

Ohjelman toteutumista seurataan asiantuntijaryhmässä, johon nimetään jäsenet maakunnan julkisen, yksityisen sekä kolmannen sektorin organisaatioista vuoden 2008 alussa. Ryhmä arvioi ohjelmaan kirjattujen toimenpide-ehdotusten toteutumista sekä

määrittää vuosittain toimenpideohjelman täsmennetyt tavoitteet ja toimenpiteet yhteistyössä maakunnan muiden keskeisten toimijoiden kanssa.

Asiantuntijaryhmän kutsuu koolle ja toimintaa koordinoi Mikkelin ammattikorkeakoulu, jolle Opetusministeriö on myöntänyt vuoden 2008 alusta lähtien kansallisen kehittämis- ja koordinaatiotehtävän nuorten elinolojen alueella. Tässä tehtävässään Mikkelin ammattikorkeakoulu tulee myös edistämään nuorten elinoloja hanketoiminnan keinoin sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Nuorten elinolojen kehittämiseksi toteutetaan myös alan toimijoiden tarpeisiin suunnattua palvelutoimintaa. Tämä tarkoittaa mm. räätälöityjä koulutus-, tutkimus-, kehittämis- ja asiantuntijapalveluita sekä alueellista tiedontuotantoa. Samalla vastataan osaltaan nuorten elinoloihin liittyvästä tiedotuksesta ja informaation jakamisesta alan toimijoille.

Toimenpideohjelman toimeenpanossa tullaan huomioimaan valtakunnallisen lapsi- ja nuorisopoliittikan kehittämisohjelman painotukset samoin kuin Itä-Suomen lääninhallituksen lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelmatyö.

KIRJALLISUUS

Aaltonen K. (toim.) 2007. Nuorisolakio. Tietosanoma, Helsinki.

Ekholm P., Jutila K. & Kiljunen P. 2007. Kunnallinen vai kunnollinen kansanvalta? Suomalaisten käsityksiä kuntademokratiasta. Ajatuspaja, Helsinki.

Etelä-Savo lukuina (2007). Saatavissa <http://www.etela-savolukuina.net/fi/> (Luettu 9.11.2007)

Etelä-Savon maakuntaliitto 2007. Etelä-Savon maakuntaohjelma 2007–2010. Saatavissa http://www.esavo.fi/media/maakuntaohjelma2007-2010_1.pdf. (Luettu 6.10.2007.)

Euroopan komission valkoinen kirja 2001. EU:n nuorisopolitiikan uudet tuulet. Saatavissa: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fi/com/2001/com2001_0681fi01.pdf. (Luettu 9.9.2007.)

Itä-Suomen lääninhallitus 2007. Itä-Suomen läänin peruspalvelujen tila 2006. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisu 129, Helsinki.

Itä-Suomen lääninhallitus 2007. Lapsi- ja nuorisopolitiikka. Saatavissa <http://www.laanhallitus.fi/lh/ita/sivistys/home.nsf/pages/7A3EC603C83604C7C22573600040161C?opendocument>. (Luettu 1.11.2007.)

Itä-Suomen lääninhallitus 2007. Nuorisotoimen tila Itä-Suomen kunnissa 2005–2006. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisu 134, Helsinki.

Kurikka P. 2003. Nuorten kuntakuva. Nuorten Suomi 2001 – tutkimuksia nro 6. Suomen Kuntaliitto.

Kuure T. (toim.) 2001. Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 16/ 2001, Helsinki.

Kuure T. 2007. EU ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Hoikkala T. & Sell A. (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä: menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki. Saatavissa http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=96. (Luettu 15.6.2007.)

Luopa P., Pietikäinen M., Puusniekka R., Jokela J. & Sinkkonen A. 2006. Nuorten hyvinvointi Etelä-Savossa 1998–2006. Stakes, Helsinki.

Myllyniemi S. 2007. Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisosaian neuvottelukunnan julkaisuja 37, Helsinki.

Nuorisolaki 72/2006.

Oikeusministeriö 2005. Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisu 14/2005.

Opetusministeriö. Valtakunnallinen lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma. Saatavissa <http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopoliittika/kehittaemisohjelma/?lang=fi>. (Luettu 2.11.2007.)

Paju P. (toim.) 2004. Samaa aikaan toisaalla...: nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 47/2004, Helsinki.

Sinkkonen-Tolppi M. 2005. Maailma kutsuu, katkeavatko juuret? Nuorten kotiseudulle kiinnittyminen ja sen yhteys nuorten sosiaaliseen pääomaan. Nuorisotutkimus 23/4.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. Valtioneuvoston päätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:4, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Hyvinvointi 2015 -ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:3, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelma 2008–2011. Saatavissa <http://www.stm.fi/Resource.phx/hankk/hankt/sote/linjaukset.htx>. (Luettu 10.11.2007.)

Stakes 2006. Kouluterveyskysely. Tulokset Itä-Suomen läänistä. Saatavissa <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/isuomi.htm> (Luettu 5.6.2007.)

Stakes 2007. Indikaattoripankki SOTKANet. Saatavissa <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu> (Luettu 12.11.2007)

Taskinen, S. 2006. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen. Stakes. Helsinki.

Tilastokeskus 2007 a. Koulutus- ja väestötilastot sekä työvoimatutkimus.

Tilastokeskus 2007 b. Aluetietokanta Altika.

Valtioneuvosto 2007. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. Saatavissa <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>. (Luettu 5.9.2007.)

Valtionalouden tarkastusvirasto 2007. Valtionalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle toiminnastaan varainhoitovuonna 2006. Saatavissa http://www.vtv.fi/chapter_images/7924_K14_EKkert_su_NETTI.pdf. (Luettu 5.11.2007.)

Valtiovarainministeriö 2005. Kuuleminen ja osallistuminen tietoverkoissa. Selvitys kansalaisvaikuttamisen kanavista tietoverkoissa. Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 2 / 2005.

Vehviläinen J. 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Saatavissa <http://www.edu.fi/julkaisut/ammattillinen/osallisuushanke1.pdf>. (Luettu 4.7.2007.)

TOIMENPIDEOHJELMAN LAATIMISPROSESSI

Maaliskuu 2007

Nuorten elinolojen määrittely tavoitteiden näkökulmasta.
Maakunnan nuorisoalan toimijoiden kartoittaminen hankkeen ja tavoitteiden näkökulmasta sekä olennais-
ten toimijoiden tavoittaminen.

Huhtikuu – heinäkuu 2007

Maakunnan nuorten elinolojen kokonaisuuden kartoittaminen
toimenpideohjelman taustaksi ja painopisteiden valitsemiseksi:
Olemassa olevan tiedon kerääminen.

Olemassa olevan tiedon tarkentaminen ja laajentaminen:

- Kuntakäynneillä (12 kuntaa) ja nuorisoalan toimijoiden ⁽¹⁾ haastatteluilla (23 haastateltua)
- Nuorisoalan toimijoille ⁽²⁾ suunnatuilla alkukyselyillä (n = 67)
- Nuorille ⁽³⁾ suunnatuilla alkukyselyillä (n = 85)
- Nuorilta kerätyllä kirjallisella eläytymistarina-aineistolla ⁽⁴⁾ (n = 101)
- Nuorten haastatteluilla (n = 7) ja gallup-kyselyllä (n = 30)

Elokuu 2007

Aineiston analysointi ja toimenpideohjelmaan valittavien
painopistealueiden valitseminen analyysin pohjalta.
Analysoidun tiedon tarkentaminen ja toimenpide-ehdotusten suunnittelu
nuorisoalan toimijoille (n = 22) ja nuorille (n = 9) suunnatuilla uusintakyselyillä.

Syyskuu – lokakuu 2007

Toimenpide-ehdotusten laatiminen.
Toimenpide-ehdotusten laatimiseen osallistettu nuorisoalan toimijoita
⁽⁵⁾ asiantuntijafoorumeissa (2 kpl) sekä nuoria ⁽⁶⁾ nuorten foorumeissa (3 kpl).

Marraskuu 2007

Toimenpideohjelman kirjoittaminen.

Joulukuu 2007

Toimenpideohjelman julkaisu.

- ¹ Etelä-Savon kuntien vapaa-aika-, kulttuuri- ja nuorisotoimen, kouluterveydenhuollon, sosiaalitoimen ja seurakunnan nuorisotyön edustajia.
- ² Etelä-Savon kuntien opetus-/sivistystoimen (30 %), sosiaali- ja terveystoimen (15 %), kulttuuri-, vapaa-aika- ja nuorisotoimen (27 %) edustajia, seurakunnan nuorisotyön edustajia (3 %), poliisin (4 %) ja työvoimahallinnon (6 %) edustajia, nuorisoalan järjestöjen edustajia (12 %).
- ³ Ammattikorkeakouluopiskelijoita sekä nuorten vaikuttajaryhmien nuoria, 15–26-vuotiaita.
- ⁴ Eläytymismenetelmällä tuotettuja kirjallisia tarinoita nuorten vaikuttamista ja osallistumista edistävästä ja ehkäisevästä tekijöistä kerättiin lukio- ja ammattiopisto-opiskelijoilta sekä Monikulttuurisuuskeskus Mimosan nuorilta.
- ⁵ Asiantuntijafoorumit järjestettiin Mikkelissä. Edustus seuraavilta tahoilta:

kulttuuri- ja vapaa-aikatoimi, Mikkel
 sosiaalitoimi, Mikkel
 kaupunginhallitus, Mikkel
 nuorisotoimi, Juva
 sosiaalitoimi, Juva
 kulttuuri- ja vapaa-aikatoimi, Joroinen
 vapaa-aikatoimi, Ristiina
 sivistystoimi, Punkaharju
 nuorisotoimi, Pieksämäki
 kouluterveydenhuolto, Pieksämäki
 Savonlinnan Seudun Nuorisotoiminnan Tuki ry
 Lyseon lukio, Mikkel
 Yhteiskoulun lukio, Mikkel
 Vanhempainneuvosto, Mikkel
 Etelä-Savon koulutuksen kuntayhtymä
 työvoimatoimisto, Savonlinna
 4H-piiri
 MLL, Mikkel
 Etelä-Savon raittiuspiiri
 Nuorisopysäkki MixStoppi, Mikkel
 Miepä-hanke, Mikkel
 Mikkelin ammattikorkeakoulu
 Kuopion yliopiston nuorisokasvatuksen maisteriohjelma

- ⁶ Nuorten foorumit järjestettiin Mikkelissä, Savonlinnassa ja Pieksämäellä. Osallistujina 41 13–23-vuotiasta nuorta Etelä-Savon alueelta.

NUORIA KOSKEVIEN ASIOIDEN MÄÄRITTELYMÄTRIISI

Onko valmisteltavalla asialla nuoriin kohdistuvia välittömiä vaikutuksia?	Kyllä	Ei
1) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten terveyteen?		
2) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten ihmissuhteisiin?		
3) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten asumiseen ja liikkumiseen?		
4) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten arjen sujuvuuteen?		
5) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuoren koulunkäyntiin ja opiskeluun?		
6) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten osallistumismahdollisuuksiin?		
7) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten tasa-arvoon?		
Yhteensä	/7	/7
Jos "kyllä" → nuoria kuultava asian valmistelussa		

Onko valmisteltavalla asialla nuoriin kohdistuvia välillisiä vaikutuksia?	Kyllä	Ei
8) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia perheiden talouteen ja palveluihin?		
9) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia yhteisöön ja alueeseen?		
10) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin?		
Yhteensä	/3	/3

MATRIISIN APUKYSYMYKSET

Onko valmisteltavalla asialla nuoriin kohdistuvia välittömiä vaikutuksia?

1) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten terveyteen?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten onnettomuus- tai tapaturmariskeihin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten ravintoon ja syömiskäyttäytymiseen?

2) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten ihmissuhteisiin?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten ja vanhempien välisiin suhteisiin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten keskinäisiin suhteisiin ja ryhmäytymiseen?

3) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten asumiseen ja liikkumiseen?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta siihen, voivatko nuoret kulkea esteettömästi asuinalueella ja matkalla kouluun ja harrastuksiin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten omaehtoisen liikunnan harrastamismahdollisuuksiin?
- Onko asialla vaikutusta vammaisten nuorten liikkumismahdollisuuksiin?
- Onko asialla vaikutusta asuinalueen viihtyisyyteen ja terveellisyyteen?
- Onko asialla vaikutusta nuorten liikkumis- ja oleskelutiloihin?

4) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten arjen sujuvuuteen?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten päivärytmiin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten itsenäiseen siirtymiseen paikasta toiseen?
- Onko asialla vaikutusta nuorten mahdollisuuksiin ylläpitää yksityisyyttä ja omaa tilaa?
- Onko asialla vaikutusta nuorten harrastusmahdollisuuksiin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten turvallisuuteen?
- Onko asialla vaikutusta perheiden yhteiseen ajankäyttöön?

5) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuoren koulunkäyntiin ja opiskeluun?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten koulumatkaan tai koulun tiloihin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten mahdollisuuksiin saada tukea koulunkäyntiin?

6) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten osallistumismahdollisuuksiin?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten mahdollisuuksiin osallistua päätöksentekoon?
- Onko asialla vaikutusta nuorten mahdollisuuksiin tulla kuulluksi?
- Onko asialla vaikutusta nuorten tiedonsaantiin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten syrjäytymisen riskeihin?

7) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia nuorten tasa-arvoon?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten alueelliseen tasa-arvoon?
- Onko asialla vaikutusta nuorten sosiaaliseen tasa-arvoon?
- Onko asialla vaikutusta tyttöjen ja poikien väliseen tasa-arvoon?
- Onko asialla vaikutusta etniseen/kulttuuriseen tasa-arvoon?

Onko valmisteltavalla asialla nuoriin kohdistuvia välillisiä vaikutuksia?

8) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia perheiden talouteen ja palveluihin?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta työllisyyteen/työttömyyteen?
- Onko asialla vaikutusta perheiden elinkustannuksiin?
- Onko asialla vaikutusta julkiseen ja yksityiseen palvelurakenteeseen (esimerkiksi terveyspalvelut, vapaa-ajan palvelut, koulutus, liikenne ja liikkuminen)?
- Onko asialla vaikutusta palveluiden laatuun ja saavutettavuuteen (erityisesti koulut, kouluterveydenhuolto)?

9) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia yhteisöön ja alueeseen?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta arvoihin, normeihin ja käyttäytymiseen?
- Onko asialla vaikutusta nuorten elämänlaatuun tai elintapoihin?
- Onko asialla vaikutusta turvallisuuteen?
- Onko asialla vaikutusta virikkeellisyyteen ja nuorten virkistysmahdollisuuksiin?
- Onko asialla vaikutusta alueen esteettisyyteen (kauneus, näköala, maisema)?

10) Onko valmisteltavalla asialla vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin?

Esimerkiksi:

- Onko asialla vaikutusta nuorten sosiaalisiin suhteisiin tai nuorten asemaan?
- Onko asialla vaikutusta eri nuorisoryhmien välisiin suhteisiin?
- Onko asialla vaikutusta nuorten yhteenkuuluvuuden tunteelle ja alueidentiteettiin?

Mukailtu seuraavasta:

Taskinen, S. 2006. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioiminen. Stakes. Helsinki.

NUORTEN ELINOLOJEN KEHITTÄMINEN ETELÄ-SAVOSSA -HANKKEEN OHJAUSRYHMÄ

Auvinen Toni	Etelä-Savon maakuntahallitus, varajäsen
Hyvönen Pekka	Minna Canth -instituutti, johtaja
Häkkinen Eeva	Etelä-Savon sairaanhoitopiiri, osastonhoitaja
Hämäläinen Juha	Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos, johtaja
Keinonen Juhani	Pieksämäen kaupunginhallitus, vpj.
Kokko Riitta-Liisa	Minna Canth -instituutti, projektipäällikkö
Komonen Katja	Mikkelin ammattikorkeakoulu, tutkijayliopettaja
Niemelä Seppo	erityisasiantuntija
Nokelainen Jukka	Savonlinnan kaupungin nimeämä edustaja
Polvi Eeva	Etelä-Savon maakuntaliitto, maakuntasuunnittelija
Seppälä Arto	Mikkelin kaupunginhallitus, pj.
Taavitsainen Satu	Etelä-Savon maakuntahallitus, jäsen
Turunen Irma	MLL Etelä-Savon piiri, toiminnanjohtaja
Virratvuori Leena	Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, koordinaattori

NUORTEN ELINOLOJEN KEHITTÄMINEN ETELÄ-SAVOSSA -HANKKEEN HANKEHENKILÖSTÖ

Tomi Virkkunen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektipäällikkö
Juuso Hieta	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektisuunnittelija
Sanna Kuosmanen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektisuunnittelija
Sari Miettinen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektisuunnittelija / lehtori
Niina Mitikka-Kurkinen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektisuunnittelija
Mirja Muhonen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektisuunnittelija
Aaro Harju	Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, projektiasiantuntija
Helena Helve	Kuopion yliopisto, projektiasiantuntija
Riitta-Liisa Jukarainen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektiasiantuntija / lehtori
Katja Komonen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, projektiasiantuntija / tutkijayliopettaja
Niko Noponen	Mikkelin ammattikorkeakoulu, lehtori
Mauno Saksio	Mikkelin ammattikorkeakoulu, lehtori

Mikkelin ammattikorkeakoulu
Julkaisusarja D: Vapaamuotoisia julkaisuja 6

Lisätietoja:

Mikkelin ammattikorkeakoulu
Patteristonkatu 2, 50100 Mikkelä • PL 181, 50101 Mikkelä
Puhelin (015) 355 7405, fax (015) 355 6464
ktp.keskus@mikkeli.amk.fi

ISBN 978-951-588-214-1 (nid.)
ISBN 978-951-588-215-8 (PDF)
ISSN 1458-7629